

2016

PILAR 3

Innholdsfortegnelse

1	Innledning	3
2	Kapitaldekning	4
2.1	KAPITALDEKNINGSREGELVERKET	4
2.1.1	Pilar 1 – Minimumskrav til ansvarlig kapital	4
2.1.2	Pilar 2 - Vurderingen av samlet kapitalbehov og individuell tilsynsmessig oppfølging	4
2.1.3	Pilar 3 - Offentliggjøring av informasjon.	5
2.2	Konsernets soliditetsmål	5
2.3	Tilpasning til kapitalkravsforskriften	5
3	Konsolidering	6
4	Risiko- og kapitalstyring	8
4.1	Konsernstruktur	8
4.2	Organisasjonskart	9
4.3	Risiko- og kapitalstyring	10
4.3.1	Formål	10
4.3.2	Kontroll- og styringsstruktur – roller og ansvar	10
4.3.3	Elementer i risiko- og kapitalstyringen	11
5	Informasjon per risikogruppe	13
5.1	Sentrale risikogrupper	13
5.2	Kredittrisiko	14
5.2.1	Styring og kontroll	14
5.2.2	Kredittrisikomodeller	15
5.2.3	Porteføljeinformasjon	17
5.3	Markedsrisiko	24
5.3.1	Styring og kontroll	24
5.3.2	Rammer, overvåkning og rapportering	25
5.3.3	Porteføljeinformasjon	25
5.4	Operasjonell risiko	27
5.4.1	Styring og kontroll	27
5.4.2	Minimumskrav til ansvarlig kapital	27
5.5	Compliancerisiko	28
5.5.1	Styring og kontroll	28
5.6	Likviditetsrisiko	28
5.6.1	Styring og kontroll	28
5.6.2	Porteføljeinformasjon	28
5.7	Eierrisiko	30
5.7.1	Styring og kontroll	30
6	Regulatorisk kapital	30
6.1	Regulatorisk kapitaldekning	30
6.2	Uvektet kjernekapitalandel (Leverage Ratio)	33

1 Innledning

Dette dokumentet gir en beskrivelse av risiko- og kapitalstyring i konsernet Sparebanken Hedmark, og skal dekke krav til offentliggjøring av finansiell informasjon slik dette fremkommer av kapitalkravsforordningens del IX.

Som hovedregel oppdateres dokumentet årlig, men dersom det skjer vesentlige endringer med betydning for vurderingen av konsernets finansielle stilling vil dokumentet oppdateres med ny informasjon. Periodisk informasjon om kapitaldekning og minimumskrav til ansvarlig kapital er tilgjengelig i bankens kvartalsrapporter. Alle tall er oppgitt i millioner kroner dersom ikke annet er beskrevet.

Utover den informasjon som er tilgjengelig i dette dokumentet vises det til *Om oss* på Sparebanken Hedmarks hjemmeside

www.sparebanken-hedmark.no.

Sparebanken Hedmark fusjonerer med bankens 100 prosent eide datterselskap Bank 1 Oslo Akershus AS 1. april 2017. Dersom ikke annet fremgår spesifikt dekker herværende dokument finanskonsernet inkludert Bank 1 Oslo Akershus AS.

Det er utarbeidet eget pilar 3-dokument for Bank 1 Oslo Akershus. Dette er tilgjengelig på **www.sparebank1.no/oslo-akershus**.

2 Kapitaldekning

2.1 Kapitaldekningsregelverket

Regelverket bygger på en standard for kapitaldekningsberegninger hvor formålet er å styrke stabiliteten i det finansielle systemet gjennom:

- Mer risikosensitivt kapitalkrav
- Bedre risikostyring og kontroll
- Tettere tilsyn
- Mer informasjon til markedet

Regelverket skal sørge for at det blir økt samsvar mellom hvordan myndighetene setter krav til kapitaldekning i finansinstitusjonene og den metodikken institusjonene selv benytter for å beregne sitt kapitalbehov.

Kapitaldekningsregelverket baseres på tre pilarer:

Pilar 1: Minimumskrav til ansvarlig kapital

Pilar 2: Vurderingen av samlet kapitalbehov og individuell tilsynsmessig oppfølging

Pilar 3: Offentliggjøring av informasjon

2.1.1 Pilar 1 – minimumskrav til ansvarlig kapital

Pilar 1 omhandler minstekravet til ansvarlig kapital for kredittrisiko, operasjonell risiko og markedsrisiko hvor minstekravet til kapitaldekning er fastsatt til 8 prosent. I tillegg kommer et samlet bufferkrav på 7 prosent per 31.12.2016.

Sparebanken Hedmark er ikke utpekt som nasjonal systemviktig bank.

Kapitaldekningen fastsettes som forholdet mellom bankens samlede ansvarlige kapital og risikovektede eiendeler.

Figur 1: Kapitaldekningsbrøken

$$\frac{\text{Ren kjernekapital + hybridkapital + tilleggskapital}}{\text{Kredittrisiko + markedsrisiko + operasjonell risiko}} \geq \text{Minimumskrav + bufferkrav}$$

Kapitaldekningsregelverket inneholder ulike metoder for å beregne kapitalkravet. De ulike metodene er illustrert i figuren nedenfor.

Figur 2: Metoder for beregning av kapitalkrav

Kredittrisiko	Markedsrisiko	Operasjonell risiko
Standardmetoden	Standardmetoden	Basismetoden
Grunnleggende IRB-metode *)	Interne målemetoder *)	Sjablongmetoden
Avansert IRB-metode *)		AMA-metoden *)

*) Metodene krever godkjenning fra Finanstilsynet

For banker som har tillatelse til å benytte interne målemetoder (IRB - Internal Rating Based Approach), vil det lovbestemte minimumskravet til kapital for kredittrisiko være basert på bankens egne risikomodeller. Dette vil gjøre minimumskravet

til kapital mer risikosensitivt og vil medføre at kapitalkravet i større grad enn under standardmetoden vil variere med risikoen i underliggende porteføljer.

2.1.2 Pilar 2 - Vurderingen av samlet kapitalbehov og individuell tilsynsmessig oppfølging

Pilar 2 stiller krav til bankenes kapitalvurderingsprosess (ICAAP) hvis formål er å sikre en strukturert og dokumentert prosess for vurdering av konsernets risikoprofil i den hensikt å skape sikkerhet for at konsernet har tilstrekkelig kapital til å dekke risikoen forbundet med virksomheten. I tillegg skal bankene ha en strategi for å opprettholde et tilstrekkelig kapitalnivå.

Høsten 2016 publiserte Finanstilsynet rundskriv 12/2016 «Finanstilsynets praksis for vurdering av risiko og kapitalbehov». Konsernet har tilpasset sin ICAAP-prosess i overensstemmelse med rundskrivet.

Med bakgrunn i ovennevnte rundskriv har banken beregnet et pilar 2-tillegg i en prosess som omfatter morbanken, vesentlige datterselskaper og eierposter i tilknyttede selskaper/felleskontrollerte virksomheter. Prosessen baseres på en vurdering av eksponering, kvaliteten i styring og kontroll, og hvor kapitalbehovet i hovedsak er basert på den metodikk som fremgår av nevnte rundskriv.

Finanstilsynet skal overvåke og evaluere bankenes interne vurdering av kapitalbehovet og tilhørende strategi, samt bankens evne til å sikre overholdelse av myndighetenes kapitalkrav. Finanstilsynet har myndighet til å sette i verk passende tiltak om de ikke er tilfreds med resultatene av prosessen.

2.1.3 Pilar 3 - Offentliggjøring av informasjon

Formålet med pilar 3 er å supplere minimumskravene i pilar 1 og den tilsynsmessige oppfølging i pilar 2. Pilar 3 skal bidra til økt markedsdisiplin gjennom krav til offentliggjøring av informasjon som gjør det mulig for markedet å vurdere institusjonens risikoprofil og kapitalisering, samt styring og kontroll.

Informasjonskravene innebærer at alle institusjoner skal publisere informasjon om organisasjonsstruktur, risikostyringssystem, rapporteringskanaler samt hvordan risikostyringen er bygd opp og organisert. Videre er det gitt detaljerte krav til offentliggjøring av kapitalnivå og struktur, samt risikoeksponeringer, der sistnevnte avhenger av hvilke beregningsmetoder som benyttes i pilar 1.

Herværende dokument har sammen med konsernets års- og kvartalsrapporter til hensikt å oppfylle kravene til offentliggjøring av informasjon i henhold til gjeldende regelverk.

2.2 Konsernets soliditetsmål

Konsernets overordnede strategiske mål settes ut fra at de skal underbygge en moderat til lav risikoprofil hvor banken skal være blant Norges mest solide og lønnsomme banker.

Konsernets soliditet uttrykkes gjennom den regulatoriske kapitaldekningen. Ved fastsettelse av kapitalnivået skal det tas hensyn til:

- Behovet for handlefrihet
- Ambisjonsnivået i det strategiske målbildet
- Forretningsmessige rammebetingelser
- Myndighetskrav i forhold til kapitaldekning
- Ønsket risikoprofil

Det fastsatte kapitalnivået skal sikre at konsernet har tilstrekkelig kapital til å oppfylle offentlig pålagte myndighetskrav i forhold til kapitaldekning.

Konsernet har følgende kapitalmål:

- Ren kjernekapitaldekning på minimum 16 prosent
- Kapitaldekning minst på nivå med gjeldende minimumskrav, inkludert pilar 2-tillegg, p.t. 16,7 prosent.

Styret har minimum årlig en gjennomgang av kapitalmålene i forbindelse med behandling av forretningsstrategien, overordnet risikostrategi og/eller kapitalplan.

2.3 Tilpasning til kapitalkravsforskriften

Morbanken Sparebanken Hedmark og datterselskapet Bank 1 Oslo Akershus benytter per 31.12.2016 IRB avansert metode ved beregning av minimumskravet til ansvarlig kapital for kredittrisiko i utlånsporteføljen. En samlet oversikt over de metodene konsernet benytter for beregning av kapitalkravet fremgår av figuren nedenfor.

Figur 3: Metoder for beregning av kapitalkrav i konsernet

Område	Morbanken	Bank 1 Oslo Akershus	SpareBank 1 Finans Østlandet
Kredittrisiko			
- Stater	Standardmetoden	Standardmetoden	Standardmetoden
- Institusjoner	Standardmetoden	Standardmetoden	Standardmetoden
- Foretak	Avansert IRB-metode	Avansert IRB-metode	Standardmetoden
- Massemarked	Avansert IRB-metode	Avansert IRB-metode	Standardmetoden
- Egenkapitalposisjoner	Standardmetoden	IRB - Enkel risikovekt metode	Ikke aktuell
- Derivater	Markedsverdimetoden, samt standardmetoden for CVA-risiko	Markedsverdimetoden, samt standardmetoden for CVA-risiko	Ikke aktuell
Markedsrisiko	Standardmetoden (durasjonsmetoden)	Standardmetoden (durasjonsmetoden)	Ikke aktuell
Operasjonell risiko	Sjablongmetoden	Sjablongmetoden	Sjablongmetoden

3 Konsolidering

Konsernet legger vekt på at alle selskap i konsernet har tilfredsstillende kapitalisering til enhver tid. Styrende organer har ikke lagt beskrankninger på styrets mulighet til å overføre kapital mellom morbanken og datterselskaper, og mellom datterselskaper ut over det som følger av regulatoriske og andre lovbestemte beskrankninger. Det er heller ingen vedtektsbestemmelser som setter slike beskrankninger.

Av samme grunn inngår ikke banken eller dets datterselskaper avtaler som setter beskrankning på styrets adgang til å overføre kapital som nevnt. Dette gjelder så vel innlånsavtaler som avtaler med leverandører og kunder.

For øvrig vil overføring av kapital mellom selskapene reguleres av den ordinære rammelovgivningen for selskapene og for finanskonsernet. Denne begrenser ikke de prinsippene for kapitalallokering som er nevnt ovenfor.

I likhet med investering i datterselskapene har konsernet strategisk interesse av å understøtte virksomheten til SpareBank 1 Gruppen AS, SpareBank 1 Banksamarbeidet DA, SpareBank 1 Boligkreditt AS, SpareBank 1 Næringskreditt AS, SpareBank 1 Kredittkort AS, SpareBank 1 Mobilbetaling AS, og andre mindre felleskontrollerte virksomheter i SpareBank 1. I den anledning er konsernet opptatt av at det ikke inngås avtaler eller treffes vedtak eller lignende som innebærer en beskrankning på eierbankenes mulighet til å overføre kapital til disse selskapene dersom dette skulle være nødvendig for å oppnå tilfredsstillende kapitaldekning/soliditet. Konsernet er ikke kjent med at det foreligger slike beskrankninger ut over hva som følger av rammelovgivningen. Konsernet antar at det ikke vil være praktisk å overføre kapital til eierbankene ut over ordinær utbyttebetaling. Etter det konsernet kjenner til foreligger det ikke privatrettslige begrensninger på utbyttebetalinger fra overnevnte selskaper.

Tabellen til høyre viser forskjellen i konsolideringsgrunnlaget ved konsolidering etter regnskapsreglene og ved konsolidering for kapitaldekningsformål.

Tabell 1: Konsolideringsgrunnlag

Selskaper som er fullt konsolidert

2016	Forretnings- kontor	Antall aksjer	Stemme- berettiget kapital	Bokf. verdi	Konsolideringsmetode	
					Regnskapsformål	Kapitaldeknings- formål
Sparebanken Hedmark	Hamar				Full konsolidering	Full konsolidering
Bank 1 Oslo Akershus AS	Oslo	4 573 339	100,00 %	2 925	Full konsolidering	Full konsolidering
EiendomsMegler 1 Hedmark Eiendom AS	Hamar	12 400	100,00 %	20	Full konsolidering	Full konsolidering
SpareBank 1 Finans Østlandet AS	Hamar	807 500	95,00 %	808	Full konsolidering	Full konsolidering
SpareBank 1 Regnskapshuset Østlandet AS	Hamar	1 250 000	100,00 %	81	Full konsolidering	Full konsolidering
Vato AS	Hamar	352	100,00 %	9	Full konsolidering	Full konsolidering
Sum				3 842		

Selskaper som er forholdsmessig konsolidert

2016	Forretnings- kontor	Antall aksjer	Stemme- berettiget kapital	Bokf. verdi	Konsolideringsmetode	
					Regnskapsformål	Kapitaldeknings- formål
KOMM-IN AS	Raufoss	7 500 000	23,10 %	6	EK-metoden	Forholdsm. Kons.
Torggt 22 AS	Hamar	8 000	50,00 %	9	EK-metoden	Forholdsm. Kons.
SpareBank 1 Boligkreditt AS	Stavanger	13 107 545	20,25 %	2 019	EK-metoden	Forholdsm. Kons.
Sum				2 034		

Selskaper som er fratrukket ansvarlig kapital

2016	Forretnings- kontor	Antall aksjer	Stemme- berettiget kapital	Bokf. verdi	Konsolideringsmetode	
					Regnskapsformål	Kapitaldeknings- formål
SpareBank 1 Næringskreditt AS	Stavanger	1 348 460	9,24 %	176	EK-metoden	Ikke konsolidert
SpareBank 1 Kredittkort AS	Trondheim	544 830	18,87 %	214	EK-metoden	Ikke konsolidert
SpareBank 1 Gruppen AS	Tromsø	215 204	11,00 %	945	EK-metoden	Ikke konsolidert
SpareBank 1 Mobilbetaling AS		1 760	21,20 %	20	EK-metoden	Ikke konsolidert
Sum				1 335		

Selskaper som ikke er konsolidert og hvor det ikke foreligger innskudd av ansvarlig kapital som er fratrukket i ansvarlig kapital i institusjonen.

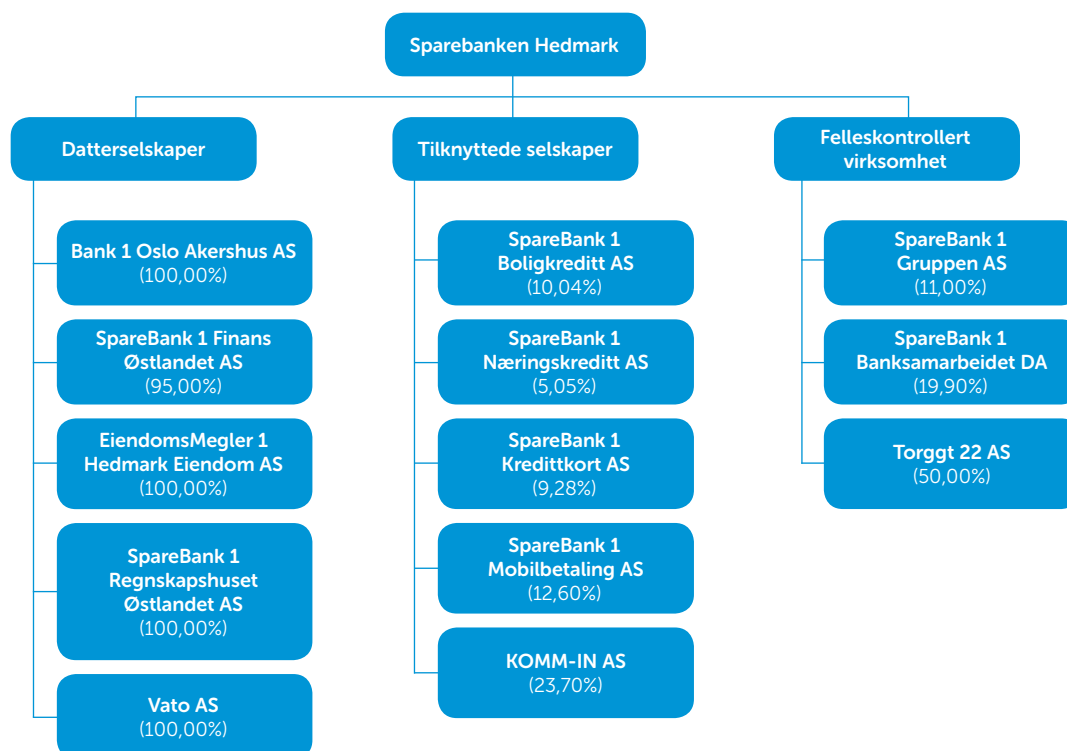
2016	Forretnings- kontor	Antall aksjer	Stemme- berettiget kapital	Bokf. verdi	Konsolideringsmetode	
					Regnskapsformål	Kapitaldeknings- formål
SpareBank 1 Banksamarbeidet DA	Oslo		19,90 %	21	EK-metoden	Ikke konsolidert
Sum				21		

4 Risiko- og kapitalstyring

4.1 Konsernstruktur

Følgende selskaper inngår i konsernet Sparebanken Hedmark:

Figur 4: Oversikt over konsernet Sparebanken Hedmark

Bank 1 Oslo Akershus AS er en bank i markedsområdet Oslo og Akershus. Morbanken Sparebanken Hedmark ervervet i 2016 100 prosent av aksjene i Bank 1 Oslo Akershus. Bankene fusjonerer med virkning fra 1. april 2017.

SpareBank 1 Finans Østlandet AS selger leasingprodukter og salgspantfinansiering med hele Østlandet som sitt primære markedsområde. Morbanken, enkelte SpareBank 1-bankene og kapitalvareleverandører er i tillegg til internett de viktigste distribusjonskanalene for selskapet.

SpareBank 1 Regnskapshuset Østlandet AS er en del av SpareBank 1 Regnskapshuset sin satsing for å bli en av Norges ledende aktører i regnskapsbransjen. SpareBank 1-bankene skal, i tråd med alliansens sterke tradisjon, bygge opp en nasjonal regnskapsvirksomhet tuftet på regionalt eierskap og nærhet til markedet.

EiendomsMegler 1 Hedmark Eiendom AS er Hedmarks ledende eiendomsmeglervirksomhet og er representert på de mest sentrale steder i fylket.

Vato AS eier ett av bankens kontorbygg.

Sparebank 1 Boligkreditt AS er alliansebankenes boligkredittforetak.

Sparebank 1 Næringskreditt AS er alliansebankenes næringskredittforetak.

Sparebank 1 Kredittkort AS er alliansebankenes felles kredittkortselskap.

Sparebank 1 Mobilbetaling AS er alliansebankenes felles mobilbetalingsselskap. Selskapet driver og videreutvikler mCash.

SpareBank 1 Gruppen og SpareBank 1 Banksamarbeidet AS

Alliansens formål er å anskaffe og levere konkurransedyktige, finansielle produkter og tjenester, samt å ta ut stordriftsfordeler i form av lavere kostnader og/eller høyere kvalitet. Alliansen bidrar på den måten til at privatpersoner og bedrifter opplever lokal forankring, dyktighet og en enklere hverdag. Videre skal alliansen bidra til å sikre bankens verdiskapning til glede for vår region.

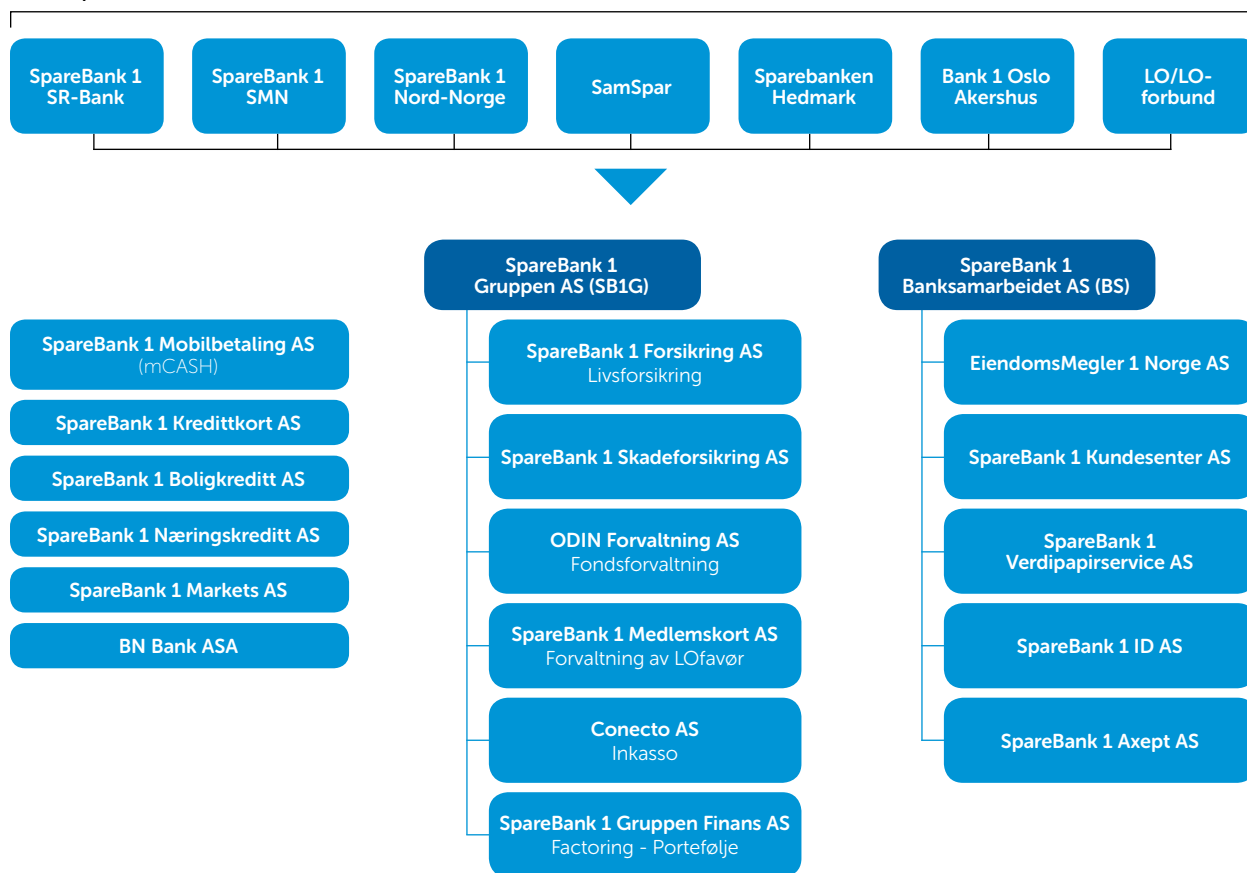
SpareBank 1 – bankene driver alliansesamarbeidet, samt utvikling og drift av produkter gjennom SpareBank 1 Banksamarbeidet DA og SpareBank1 Gruppen AS. Mens SpareBank 1 Gruppen er en produktleverandør primært innenfor forsikring, har SpareBank1 Banksamarbeidet DA ansvaret for samarbeidsprosessene i SpareBank 1-alliansen, der teknologi, merkevare, kompetanse, felles prosesser/beste praksis og innkjøp står sentralt.

SpareBank 1-bankene deltar i stor utstrekning i felles utviklingsarbeid.

Figur 5: SpareBank 1-alliansen

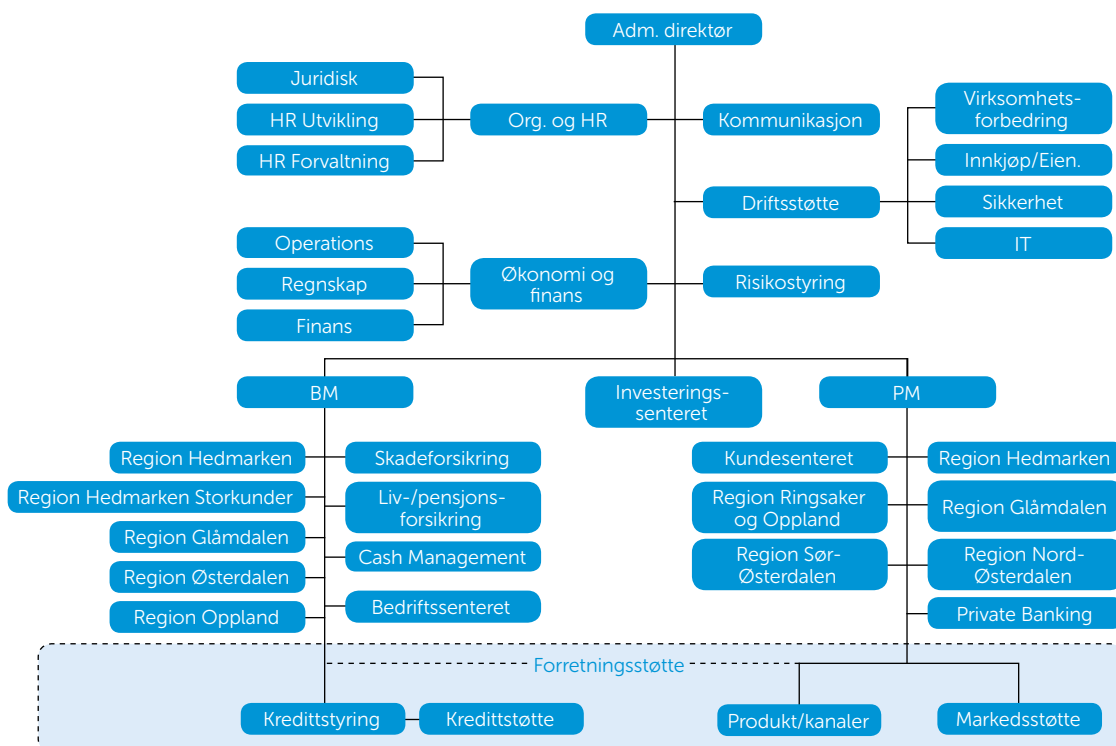
Alliansepartnere/Eiere:

4.2 Organisasjonskart

Morbanken Sparebanken Hedmark er per 31.12.2016 organisert slik det fremgår av organisasjonskartet nedenfor.

Figur 6: Organisasjonskart

4.3 Risiko- og kapitalstyring

4.3.1 Formål

Risiko- og kapitalstyringen i konsernet skal støtte opp under konsernets strategiske målbilde, samt bidra til å sikre finansiell stabilitet og forsvarlig formuesforvaltning. Dette skal oppnås gjennom:

- En tydelig bedriftskultur som kjennetegnes av høy bevissthet om risikostyring.
- En god forståelse av hvilke risikoer som driver inntjeningen.
- Å tilstrebe god kapitalanvendelse innenfor vedtatt forretningsstrategi.
- Å unngå at uventede enkelthendelser skal kunne skade konsernets finansielle stilling i alvorlig grad.

Konsernet skal ha en moderat til lav risikoprofil.

4.3.2 Kontroll- og styringsstruktur – roller og ansvar

I arbeidet med god og helhetlig risikostyring er bedriftskulturen grunnmuren som de andre elementene bygger på. Bedriftskulturen omfatter menneskene i organisasjonen (deres individuelle egenskaper og integritet, verdigrunnlag og etikk), ledelsesfilosofi/-stil og styringsprinsipper. Dårlig bedriftskultur kan vanskelig kompenseres med andre kontroll- og styringstiltak. Konsernet har derfor etablert et tydelig verdigrunnlag og etiske retningslinjer som er godt kommunisert i hele organisasjonen.

Konsernet legger vekt på uavhengighet i risikostyringen. Ansvar for risikostyringen er derfor delt mellom ulike grupper i henhold til figuren under:

Figur 7: Ansvar og roller i risikostyringsprosessen

Styret har ansvaret for å påse at konsernet har en ansvarlig kapital som er forsvarlig ut fra vedtatt risikoprofil og myndighetspålagte krav. Styret fastsetter de overordnede målsettingene relatert til risikoprofil og avkastning. Styret fastlegger videre de overordnede rammer, fullmakter og retningslinjer for risikostyringen i konsernet, samt etiske regler som skal bidra til en høy etisk standard.

Styrets arbeid er nedfelt i en årsplan som oppdateres årlig. Dette sikrer at styret har tilstrekkelig tid til og fokus på sentrale oppgaver.

Styret har opprettet eget risikoutvalg, revisjonsutvalg og godtgjørelsesutvalg. Risikoutvalget er et forberedende organ for styret i saker som vedrører bankens risikostyring og internkontroll, mens revisjonsutvalget forbereder saker som vedrører finansiell informasjon og internkontroll tilknyttet denne. Utvalgene består av de samme tre medlemmene utgått av styret, men utvalgene har ikke samme leder. Godtgjørelsesutvalget skal tilsvarende bistå styret i dets arbeid med ansettelsesvilkår for administrerende direktør, samt i forhold til hovedprinsipper og strategi for kompensasjon av det øverste ledersjikt i konsernet. Utvalget består av tre medlemmer utgått av styret.

Administrerende direktør har ansvaret for den overordnede risikostyringen. Det betyr at administrerende direktør er ansvarlig for at det implementeres effektive risikostyringsystemer i konsernet, og at risikoeksponeringen overvåkes. Administrerende direktør er videre ansvarlig for delegering av fullmakter og rapportering til styret.

Forretningsdivisjoner og stabsenheter har ansvaret for risikostyringen innenfor sitt ansvarsområde. Dette innebærer at lederne skal sørge for at det etableres og gjennomføres forsvarlig risikostyring, og sørge for at denne utføres i samsvar med styringsdokumenter, fullmakter, rutiner og instruksjer.

Avdeling for risikostyring er organisert uavhengig av linje- og stabsenheter og rapporterer direkte til administrerende direktør. Avdelingen har ansvaret for videreutvikling av rammeverket for risikostyring inkludert risikomodeller og risikostyringsystemer. Avdelingen er videre ansvarlig for uavhengig oppfølging og rapportering av risikobildet, og følger opp at konsernet etterlever gjeldende lover og forskrifter.

Internrevisjonen er styrets redskap for å påse at risikostyringen er målrettet, effektiv og fungerer som forutsatt.

Den interne revisjonsfunksjonen utføres av ekstern leverandør, noe som sikrer uavhengighet, kompetanse og kapasitet. Internrevisjonen rapporterer til styret. Internrevisjonens rapporter og anbefalinger knyttet til forbedringer i konsernets risikostyring blir gjennomgått og vurdert implementert.

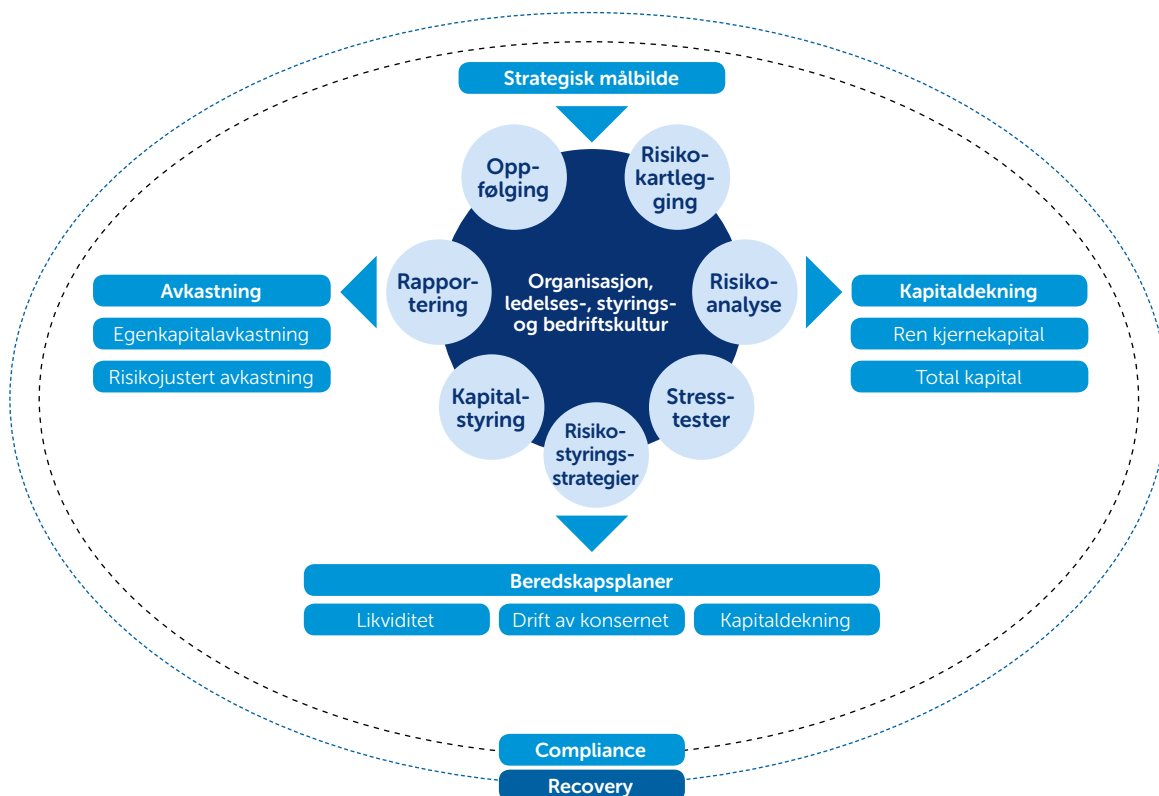
4.3.3 Elementer i risiko- og kapitalstyringen

For å sikre en effektiv og hensiktsmessig prosess for risiko- og kapitalstyring skal rammeverket baseres på de elementer som reflekterer den måten styret og ledelsen ønsker å styre konsernet på:

- Strategisk målbylde
- Organisering og bedriftskultur
- Risikokartlegging
- Risikoanalyse
- Stresstester
- Risikostrategier
- Kapitalstyring (inkl. avkastning og kapitaldekning)
- Rapportering
- Oppfølging
- Beredskapsplaner
- Compliance (etterlevelse)
- Gjenoppretingsplaner

Sammenhengen mellom de enkelte elementene kan oppsummeres som i figuren nedenfor.

Figur 8: Rammeverk for risiko- og kapitalstyring

4.3.3.1 Strategisk målbylde

Risiko- og kapitalstyringen i konsernet tar utgangspunkt i det definerte strategiske målbylde slik dette fremkommer gjennom strategiplanen.

4.3.3.2 Risikoidentifikasjon

Identifikasjon av risiko skal være fremoverskuende og er integrert i strategi- og planleggingsprosessen. Prosessen skal dekke alle vesentlige risikoer konsernet utsettes for og gjennomføres minimum årlig.

4.3.3.3 Risikoanalyse

Det skal gjennomføres en analyse av risikoene som er identifisert for å forstå risikoenes egenskaper og årsaksmekanismer. Vesentlige risikoer skal om mulig kvantifiseres gjennom forventet tap og behovet for

risikojustert kapital. Primært vil dette gjelde kredittrisiko. Kvantifisering skal være basert på anerkjente og betryggende metoder og fremgangsmåter for måling av risiko. Risikoanalysen skal også sikre at det foretas en kvalifisert og strukturert vurdering og dokumentasjon av etablerte kontroll- og styringstiltak.

4.3.3.4 Stresstester og scenarioanalyser

Det skal gjennomføres periodiske stresstester og scenarioanalyser for å analysere hvordan negative hendelser påvirker resultatet, balansen og kapitaldekningen til konsernet. Analysene skal gjennomføres på de mest kritiske risikoområdene som bl.a. kreditt-, markeds- og likviditetsrisiko, og skal ta hensyn til en negativ makroøkonomisk utvikling over en periode på minimum tre år.

4.3.3.5 Risikostrategier

Gjennom risikostrategiene skal styret definere ønsket risikoprofil gjennom etablering av risikobaserte rammer og måltall på de ulike risikoområdene. Strategiene skal revideres årlig.

4.3.3.6 Kapitalstyring

Konsernet skal ha en kapitalstyring som sikrer:

- Effektiv kapitalanskaffelse og -anvendelse i forhold til konsernets strategiske målbilde og vedtatte forretningsstrategi.
- Tilfredsstillende egenkapitalavkastning.
- Tilfredsstillende ren kjernekapitaldekning ut fra valgt risikoprofil, og myndighetenes krav.
- Konkurransedyktige vilkår og langsiktig god tilgang på innlån i kapitalmarkedene.
- Utnyttelse av vekstmuligheter i konsernets til enhver tid definerte markedsområde.

På grunnlag av det strategiske målbildet skal det årlig utarbeides en kapitalplan for de påfølgende tre år for å sikre en langsiktig og målrettet kapitalstyring. Kapitalplanen skal ta hensyn til fremskrivning av konsernets finansielle utvikling for de neste tre årene. Disse fremskrivningene skal ta hensyn til forventet utvikling i perioden samt en situasjon med alvorlige økonomiske tilbakeslag over minimum tre år.

Med grunnlag i fremskrivningene av samlet kapitalbehov skal ledelsen og styret gjøre en samlet vurdering av konsernets kapital er tilstrekkelig og tilpasset konsernets nåværende og fremtidige risikoprofil samt strategiske målbilde.

Konsernets målsetting om ren kjerne- og totalkapitaldekning skal sikre tilstrekkelig kapital til å:

- Oppfylle myndighetenes krav.
- Ivareta vernet av konsernets kreditorer.

4.3.3.7 Oppfølging, rapportering og overvåking

Alle ledere er ansvarlige for den daglige risikostyringen innenfor eget ansvarsområde, og skal påse at risikoeksponeringen er innenfor de rammer som er besluttet av styret og administrerende direktør.

Konsernets risikorapportering har som formål å sikre at ulike organisasjonsnivåer har tilgang på tilstrekkelig og pålitelig risikorapportering. Den overordnede overvåking av risikoeksponering og risikoutvikling foretas av avdeling for risikostyring og følges opp gjennom periodiske rapporter til styret og administrasjonen.

4.3.3.8 Beredskapsplaner

Bankenes kjernevirksomhet er å ta risiko. Denne vil over tid kunne påføre bankene større uventede tap, på tross av gode risikostyringssystemer og prosesser. En slik situasjon vil kunne medføre alvorlig press på kapitaldekning, likviditet og drift. Konsernet skal derfor ha beredskapsplaner på nevnte områder.

4.3.3.9 Compliance (Etterlevelse)

Det skal finnes prosesser som sikrer etterlevelse av gjeldende lover og forskrifter. Dette skal skje gjennom:

- Et tydelig verdigrunnlag og en etisk standard som er klart kommunisert og forstått.
- En prosess for å fange opp, kommunisere og implementere endringer i lover og forskrifter.
- En prosess for å følge opp og rapportere etterlevelsen av lover og forskrifter.

4.3.3.10 Gjenopprettingsplaner

I tillegg til ordinære beredskapsplaner skal det finnes en egen gjenopprettingsplan som angir konkrete og gjennomførbare tiltak for håndtering av finansielle krisesituasjoner. Gjenopprettingsplanen skal ikke forutsi finansielle kriser, men identifisere og vurdere konsernets muligheter for å gjenopprette finansiell styrke og levedyktighet i situasjoner der konsernet er satt under et hardt finansielt press.

5 Informasjon per risikogruppe

5.1 Sentrale risikogrupper

Konsernet eksponeres for en rekke ulike typer risiki. De viktigste risikogruppene er:

Kredittrisiko: Er risikoen for tap som følge av kunders eller andre motparters manglende evne og/eller vilje til å oppfylle sine forpliktelser.

Markedsrisiko: Er risikoen for tap som følge av endringer i observerbare markedskurser som renter, aksjekurser og valutakurser.

Operasjonell risiko: Er risikoen for tap som følge av utilstrekkelige eller sviktende interne prosesser eller systemer, menneskelige feil eller eksterne hendelser.

Likviditetsrisiko: Er risikoen for ikke å være i stand til å innfri forpliktelser eller ikke evne å finansiere eiendeler, herunder ønsket vekst, uten vesentlige økte kostnader.

Eierisiko: Er risikoen for at konsernet blir påført et negativt resultat fra eierposter i strategisk eide selskap og/eller må tilføre ny egenkapital til disse selskapene.

Eierselskap defineres som selskaper hvor morbanken Sparebanken Hedmark har vesentlig eierandel eller innflytelse.

Forretningsrisiko: Er risikoen knyttet til uventede inntekts- og kostnadssvingninger fra andre forhold enn kredittrisiko, markedsrisiko og operasjonell risiko.

Omdømmerisiko: Er risikoen for svikt i inntjening og kapitaltilgang på grunn av sviktende tillit i markedet, det vil si hos kunder, motparter, aksjemarkedet og myndigheter.

Strategisk risiko: Er risikoen for tap som følge av feilslåtte strategiske satsninger.

Compliance risiko: Er risikoen for at konsernet pådrar seg offentlige sanksjoner, bøter, økonomisk tap eller svekket omdømme som følge av manglende etterlevelse av lover og forskrifter.

Risikoen for uforsvarlig gjeldsoppbygging: Er risikoen for at konsernets soliditet reduseres uforholdsmessig som følge av høy andel fremmedfinansiering og overdreven gjeldsoppbygging.

5.2 Kredittrisiko

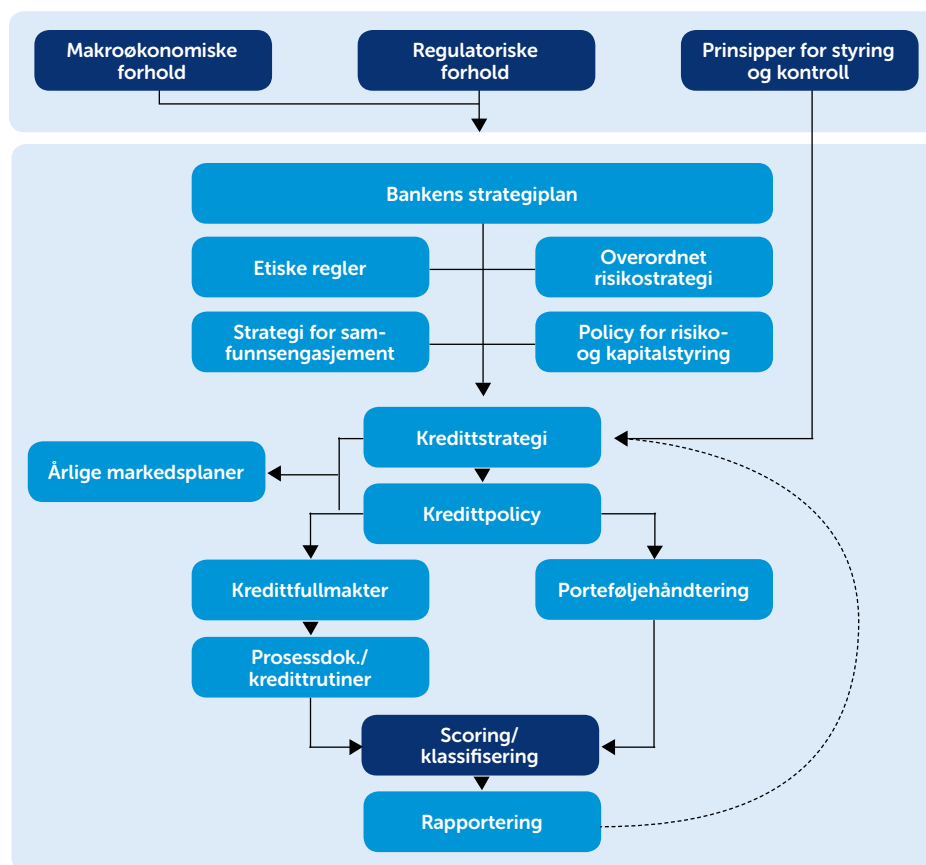
5.2.1 Styring og kontroll

Styring av kredittrisiko i konsernet skal gjennomføres i tråd med krav og anbefalinger i:

- Kapitalkravsforskriften
- Finanstilsynets metodikk for risikobasert tilsyn

Figuren nedenfor viser hva som ligger til grunn for styring og kontroll av kredittrisikoen.

Figur 9: Rammeverk for styring av kredittrisiko

5.2.1.1 Konsernets strategiplan

Strategiplanen beskriver markedsmessige mål for finansieringsområdet og definerer bankens markedsområde. Strategidokumentet utgjør et viktig utgangspunkt for øvrige styrings- og plandokumenter på området.

5.2.1.2 Etiske retningslinjer

De etiske retningslinjene fungerer som en rettesnor for konsernets virksomhet ved å definere hvilke etiske krav vi stiller til oss selv og hvordan vi skal forholde oss til andre interessenter.

5.2.1.3 Strategi for samfunnsengasjement

Strategi for samfunnsengasjement beskriver konsernets muligheter og utfordringer rundt samfunnsengasjement og hvordan dette spørsmålet håndteres.

5.2.1.4 Overordnet risikostategi

Overordnet risikostategi er styrets instrument for fastsettelse og oppfølging av konsernets risikotoleranse. Dokumentet fastsettes av styret og revideres ved behov, minimum årlig.

5.2.1.5 Policy for risiko- og kapitalstyring

Policy for risiko- og kapitalstyring er konsernets interne rammeverk for styring og kontroll. Policyen gir føringer for konsernets overordnede holdninger og prinsipper til risikostyring og skal sikre at konsernet etablerer og vedlikeholder en effektiv og hensiktsmessig risikostyringsprosess. Videre skal dokumentet sørge for at rammeverket tilfredsstillende eksterne krav og forventninger til god risikostyring. Dokumentet fastsettes av styret og revideres ved behov, minimum årlig.

5.2.1.6 Kredittstrategi

Kredittstrategien angir overordnede prinsipper for kredittgivning. Gjennom fastsettelse av volum og risikobaserte måltall knyttet til portefølje, delportefølje og enkeltkunde defineres ønsket risikoprofil. Dette danner grunnlaget for rapportering og oppfølging av den løpende risikoeksponeringen. Dokumentet fastsettes av styret og revideres ved behov, minimum årlig.

5.2.1.7 Kredittpolicy

Kredittpolicyen beskriver ansvars- og rollefordeling, og fastsetter mer detaljerte kriterier for kredittvirksomheten. Policyen beskriver hva som er akseptabelt innenfor gitte områder i kredittvurderingen. Hensikten er å sikre at banken opptrer ensartet og i tråd med eksterne rammebetingelser (lover og regler) og internt fastsatt risikonivå. Dokumentet fastsettes av styret og revideres ved behov, minimum årlig.

5.2.1.8 Årlige markeds- og aktivitetsplaner

De årlige markeds- og aktivitetsplanene beskriver hvilke aktiviteter som skal gjennomføres det enkelte år. Disse skal bidra til at de markedsmessige, inntjeningsmessige og risikomessige målsettinger i henhold til bankens strategiplan og risikostراتيجier nås. Årlige markeds- og aktivitetsplaner fastsettes administrativt.

5.2.1.9 Bevilgningsreglement/kredittfullmakter

Styret delegerer kredittfullmakt til administrerende direktør og fastsetter bankens bevilgningsreglement. Kredittfullmaktene er personlige og skal gjenspeile den enkeltes kompetanse. Kredittfullmaktene differensieres etter volum og risiko. Bevilgningsreglementet revideres ved behov, minimum årlig.

5.2.1.10 Prosessdokumentasjon/kredittrutiner

Dokumentasjonen regulerer ulike forhold knyttet til den løpende kredittgivning og engasjementsoppfølging, herunder rutiner for oppfølging av misligholdte engasjementer, vurdering av nedskrivningsbehov m.v. Dokumentasjonen utarbeides av kredittsjef i samråd med forretningsdivisjonene. Dokumentene revideres løpende. Vesentlige endringer i rammeverket foreligger og godkjennes av administrerende direktør.

5.2.1.11 Risikoprising

Konsernet etterstreber riktig prising av kreditt risiko og har etablert prismodeller og lønnsomhetsmodeller basert på risikoklassifiseringssystemet.

5.2.1.12 Validering

Valideringsprosessen har til hensikt å etterprøve kreditt risikomodelle og konsernets IRB-system i den hensikt å sikre at så vel modeller som etterlevelse og anvendelse av IRB-systemet har god kvalitet over tid.

Prosessen og utarbeidelse av nødvendig rapportering gjennomføres av avdeling for risikostyring. Valideringsrapport behandles i risiko- og balansestyringskomiteen før administrerende direktør treffer beslutninger knyttet til relevante forhold som adresseres i rapporten. Styret orienteres om valideringsarbeidet og de beslutninger som treffes.

5.2.1.13 Stresstesting

Det gjennomføres periodiske stresstester av kredittporteføljen hvor effekten av stresstestene på forventet tap og risikojustert kapital analyseres og vurderes.

5.2.1.14 Oppfølging av kreditt risiko/risikorapportering

Risikoeksponeringen innenfor kredittområdet følges opp ved hjelp av et porteføljestyresystem som inneholder informasjon som gir muligheter for en hensiktsmessig oppfølging av porteføljens risikoprofil og utviklingen av denne. Det vektlegges å følge opp risikofordelt portefølje og utviklingen i denne basert på bevegelser mellom risikoklasser (migring), forventet tap, kapitalbehov og risikojustert avkastning.

Avdeling for risikostyring følger opp risikoen i kredittporteføljen og rapporterer kvartalsvis til styret og bankens ledergruppe. I tillegg utarbeider avdeling for risikostyring en månedlig risikorapport til bankens ledelse på utvalgte risikoparametere. Forretningsdivisjonene har ansvaret for å følge opp tilsvarende innenfor egen divisjon.

5.2 Kreditt risikomodeller

5.2.2.1 Kredittmodeller og risikoklassifiseringssystem

Morbanken Sparebanken Hedmark og Bank 1 Oslo Akershus benytter sammen med de øvrige bankene i SpareBank 1-alliansen, felles modeller for beregning av kreditt risiko på porteføljnivå og i innvilgelsesprosessen. Modellene er basert på statistiske beregninger, og er under løpende validering og videreutvikling. Morbanken Sparebanken Hedmark og Bank 1 Oslo Akershus benytter modellene både i den interne rapporteringen og i kapitaldekningsberegningen etter reglene for IRB avansert metode.

Modellene baserer seg i hovedsak på følgende komponenter:

Figur 10: Risikoklassifiseringssystemet

5.2.2.2 Sannsynlighet for mislighold – PD (Probability of Default)

Engasjementet blir klassifisert i risikoklasser ut fra sannsynligheten for at kunden misligholder sine forpliktelser i løpet av neste 12 måneders periode. Sannsynligheten for mislighold beregnes ut fra et langsiktig snitt som skal representere misligholdssannsynligheten gjennom en

konjunktursyklus. Sannsynlighet for mislighold beregnes blant annet på bakgrunn av historiske dataserier.

Det benyttes ni risikoklasser (A–I) for å gruppere kunder etter misligholdssannsynlighet. I tillegg benyttes risikoklassene J og K for kunder med misligholdte eller nedskrevne engasjementer.

Figur 11: Misligholdsklasser

Misligholds-klasse	Nedre grense for misligholds-sannsynlighet	Øvre grense for misligholds-sannsynlighet
A	-	0,10%
B	0,10%	0,25%
C	0,25%	0,50%
D	0,50%	0,75%
E	0,75%	1,25%
F	1,25%	2,50%
G	2,50%	5,00%
H	5,00%	10,00%
I	10,00%	99,99%
J	Mislighold over 90 dager	
K	Engasjementer med nedskrivning for tap	

Et engasjement anses som misligholdt dersom;

- Et krav er misligholdt i mer enn 90 dager og beløpet er over kr. 1.000,-, eller
- Når banken holder det for usannsynlig at kunden vil overholde sine betalingsforpliktelser

5.2.2.3 Forventet eksponering ved mislighold – EAD (Exposure at Default)

EAD er en beregnet størrelse som angir forventet eksponering mot en kunde på misligholdstidpunktet.

Beregningen tar utgangspunkt i den samlede eksponering mot kunden, inkludert eventuelle garantier og ubenyttede kreditter.

5.2.2.4 Tapsgrad ved mislighold – LGD (Loss Given Default)

LGD er en beregnet størrelse som angir det forventede tapet som kan oppstå dersom kunden misligholder sine forpliktelser. Det benyttes syv klasser for klassifisering av engasjementer etter sikkerhetsdekning:

Figur 12: Sikkerhetsklasser

Sikkerhetsklasse	Sikkerhetsverdi (Realisasjonsverdi)
1	Over 120%
2	Over 100%
3	Over 80%
4	Over 60%
5	Over 40%
6	Over 20%
7	Inntil 20%

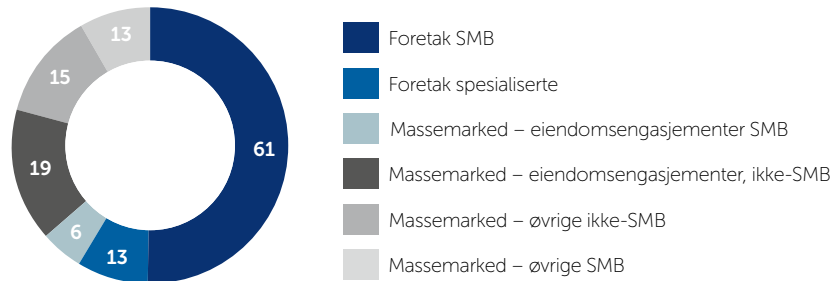

5.2.3 Porteføljinformasjon

5.2.3.1 Generell informasjon

Informasjon om bankens kredittrisiko omfatter beskrivelse av utlånsporteføljen, tapsutsatte eller misligholdte engasjementer samt øvrig relevant informasjon knyttet til kredittrisiko. Figuren nedenfor viser tapsnedskrivninger i millioner kroner for kundegrupper der IRB-metode benyttes.

Figur 13: Tapsnedskrivninger (balanse) der IRB-metode benyttes

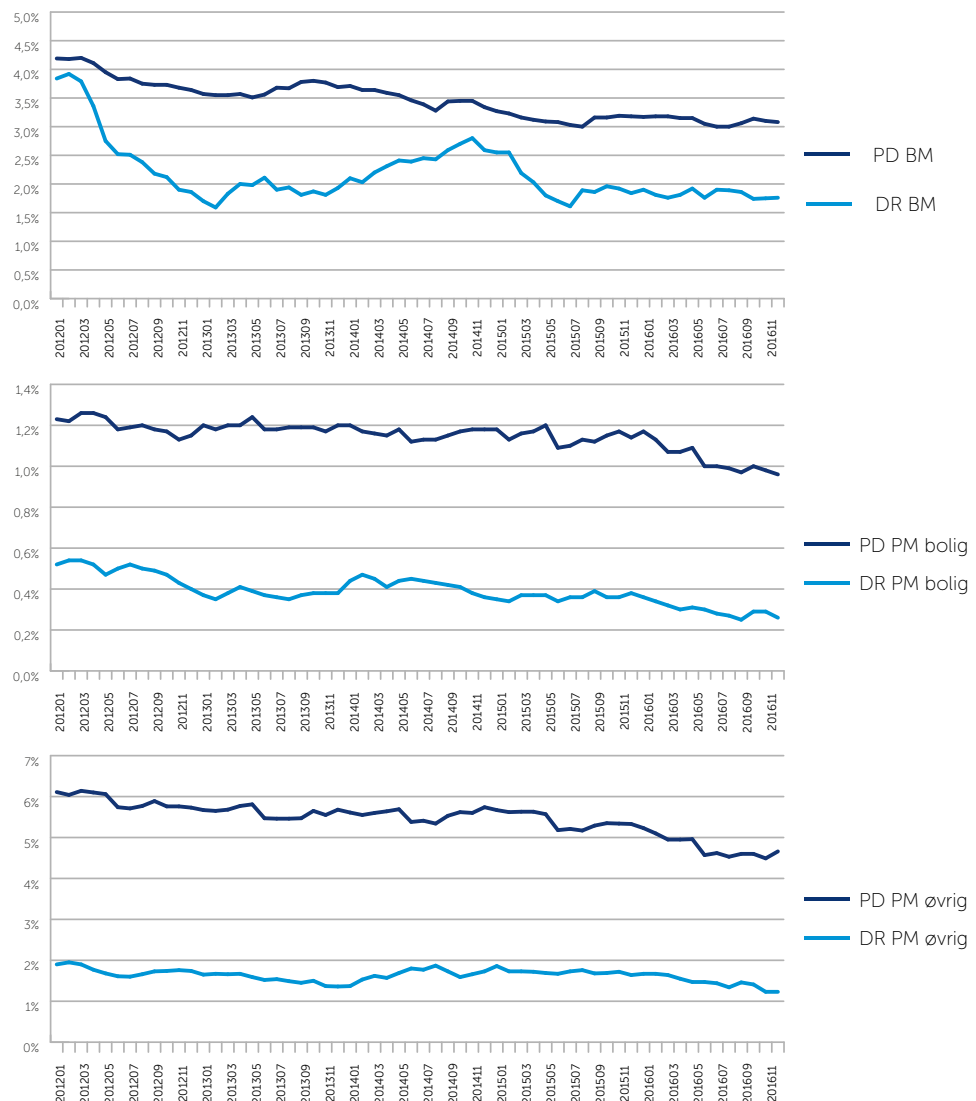

Figuren nedenfor viser en sammenligning mellom predikert misligholdssannsynlighet (PD) og faktisk utfall 12 måneder senere (DR). Sammenligningen gjøres på bakgrunn av scoringsmodell og ikke regulatorisk kategorisering. Dette innebærer at for eksempel personlig næringsdrivende som scores med personmarkedsmodellen ikke nødvendigvis vil falle i kategorien massemarked.

Forskjellene mellom PD og observert mislighold (DR) overvåkes med månedlige rapporteringer for siste 12-måneders periode.

Figuren nedenfor viser data for morbanken Sparebanken Hedmark. For tilsvarende tall for Bank 1 Oslo Akershus henvises det til Bank 1 Oslo Akershus sitt pilar 3-dokument.

Figur 14: Sammenligning av risikoparametere med faktisk utfall

Tabellen nedenfor viser fordelingen per risikoklasse der IRB-metode benyttes. Alle porteføljene rapporteres etter IRB avansert metode.

Tabell 2: Fordeling av risikoklasse for engasjementer der IRB-metode benyttes

Foretak SMB	Risikoklasse	Samlet EAD	EAD off-balance	KF	Gjennomsnitt	
					LGD	risikovekt
	A	0	0	0 %	0 %	0 %
	B	222	42	86 %	19 %	22 %
	C	955	232	62 %	22 %	32 %
	D	1 143	274	66 %	28 %	47 %
	E	1 117	176	59 %	24 %	46 %
	F	1 409	263	68 %	36 %	78 %
	G	784	138	73 %	36 %	93 %
	H	492	226	84 %	41 %	122 %
	I	254	31	67 %	38 %	174 %
	J	7	2	50 %	38 %	15 %
	K	125	9	62 %	0 %	115 %
Sum		6 508	1 393	68 %	29 %	68 %

Foretak spesialiserte - eiendom	Risikoklasse	Samlet EAD	EAD off-balance	KF	Gjennomsnitt	
					LGD	risikovekt
	A	0	0	0 %	0 %	0 %
	B	174	7	82 %	13 %	14 %
	C	1 660	80	91 %	27 %	36 %
	D	2 810	139	90 %	30 %	58 %
	E	2 301	139	81 %	27 %	48 %
	F	4 340	103	71 %	31 %	72 %
	G	2 412	352	88 %	37 %	98 %
	H	1 110	74	95 %	31 %	97 %
	I	335	13	77 %	33 %	136 %
	J	0	0	50 %	112 %	0 %
	K	55	0	0 %	0 %	0 %
Sum		15 198	907	85 %	30 %	68 %

Foretak øvrige	Risikoklasse	Samlet EAD	EAD off-balance	KF	Gjennomsnitt	
					LGD	risikovekt
	A	0	0	0 %	0 %	0 %
	B	0	0	0 %	0 %	0 %
	C	117	0	0 %	36 %	64 %
	D	566	96	60 %	21 %	46 %
	E	372	15	56 %	18 %	42 %
	F	277	48	58 %	42 %	101 %
	G	0	0	0 %	0 %	0 %
	H	0	0	0 %	0 %	0 %
	I	0	0	0 %	0 %	0 %
	J	0	0	0 %	0 %	0 %
	K	0	0	0 %	0 %	0 %
Sum		1 332	159	59 %	26 %	58 %

Foretak spesialiserte - objektfinansiering	Risikoklasse	Samlet EAD	EAD off-balance	KF	Gjennomsnitt	
					LGD	risikovekt
	A	0	0	0 %	0 %	0 %
	B	53	12	82 %	18 %	22 %
	C	102	18	61 %	18 %	24 %
	D	33	4	56 %	26 %	43 %
	E	38	9	57 %	21 %	44 %
	F	65	7	60 %	22 %	67 %
	G	29	7	63 %	23 %	67 %
	H	13	1	62 %	28 %	119 %
	I	14	2	67 %	25 %	130 %
	J	1	0	50 %	29 %	217 %
	K	0	0	0 %	0 %	0 %
Sum		349	60	64 %	21 %	48 %

Foretak spesialiserte - prosjektfinansering	Risikoklasse	Samlet EAD	EAD off-balance	KF	Gjennomsnitt LGD	Gjennomsnitt risikovekt
	A	8	3	60 %	84 %	27 %
	B	0	0	0 %	0 %	0 %
	C	0	0	0 %	3 %	2 %
	D	0	0	0 %	0 %	0 %
	E	96	0	0 %	19 %	45 %
	F	51	0	75 %	22 %	56 %
	G	3	0	100 %	60 %	217 %
	H	0	0	0 %	0 %	0 %
	I	0	0	0 %	0 %	0 %
	J	0	0	0 %	0 %	0 %
	K	2	0	0 %	0 %	113 %
Sum		161	3	62 %	24 %	52 %

Massemarked- eiendoms- engasjementer - ikke-SMB	Risikoklasse	Samlet EAD	EAD off-balance	KF	Gjennomsnitt LGD	Gjennomsnitt risikovekt
	A	0	0	0 %	0 %	0 %
	B	10 724	2 578	100 %	16 %	7 %
	C	13 130	694	100 %	20 %	13 %
	D	10 474	119	100 %	22 %	21 %
	E	10 762	54	100 %	24 %	31 %
	F	4 280	16	100 %	25 %	44 %
	G	878	11	100 %	23 %	65 %
	H	612	2	100 %	22 %	90 %
	I	731	0	94 %	22 %	122 %
	J	128	0	100 %	18 %	28 %
	K	67	0	100 %	29 %	87 %
Sum		51 785	3 474	100 %	21 %	23 %

Massemarked eiendom SMB	Risikoklasse	Samlet EAD	EAD off-balance	KF	Gjennomsnitt LGD	Gjennomsnitt risikovekt
	A	0	0	0 %	0 %	0 %
	B	1 118	311	100 %	14 %	6 %
	C	1 090	131	99 %	17 %	11 %
	D	566	30	98 %	19 %	17 %
	E	561	9	99 %	20 %	26 %
	F	383	3	96 %	21 %	38 %
	G	130	1	89 %	24 %	65 %
	H	84	2	97 %	15 %	63 %
	I	154	1	92 %	22 %	130 %
	J	13	0	0 %	18 %	15 %
	K	21	0	100 %	27 %	144 %
Sum		4 120	488	99 %	18 %	23 %

Massemarked øvrig SMB	Risikoklasse	Samlet EAD	EAD off-balance	KF	Gjennomsnitt LGD	Gjennomsnitt risikovekt
	A	0	0	0 %	0 %	0 %
	B	91	44	98 %	44 %	19 %
	C	63	28	99 %	43 %	28 %
	D	44	12	96 %	48 %	41 %
	E	46	10	94 %	46 %	49 %
	F	24	7	95 %	39 %	51 %
	G	20	2	90 %	47 %	70 %
	H	5	1	97 %	42 %	70 %
	I	10	1	92 %	44 %	104 %
	J	2	0	100 %	59 %	0 %
	K	16	0	100 %	79 %	18 %
Sum		319	102	97 %	46 %	37 %

Massemarked øvrig ikke SMB	Risikoklasse	Samlet EAD	EAD off-balance	KF	Gjennomsnitt LGD	Gjennomsnitt risikovekt
	A	0	0	0 %	0 %	0 %
	B	376	170	100 %	65 %	29 %
	C	621	112	100 %	64 %	41 %
	D	582	52	99 %	63 %	54 %
	E	644	33	99 %	62 %	65 %
	F	330	11	97 %	64 %	82 %
	G	135	5	98 %	65 %	97 %
	H	90	3	97 %	65 %	106 %
	I	56	2	87 %	64 %	155 %
	J	21	0	100 %	57 %	0 %
	K	18	0	100 %	78 %	23 %
Sum		2 874	387	99 %	64 %	59 %

Tabellen nedenfor viser konsernets totalengasjementer mot kunder samt institusjoner før og etter nedskrivninger.

Tabell 3: Engasjementer

Engasjementstype	Engasjementsbeløp per 31.12.16	Gjennomsnittlig engasjementsbeløp
PM	57 269	41 807
BM	35 169	29 175
Brutto engasjement kunder	92 438	70 982
Individuelle nedskrivninger	145	139
Nedskrivninger på grupper av utlån	262	191
Nedskrivning garantier	10	12
Netto engasjement kunder	92 020	70 639
Norges Bank	622	385
Finansinstitusjoner	1 735	1 299
Sum engasjementsbeløp	94 377	72 323

Tabellen nedenfor viser geografisk fordeling av bankens samlede utlån. Tabell 5 viser utlån og samlet engasjement fordelt på kundegrupper, mens tabell 6 viser gjenstående

løpetid for utlån, garantier og ubenyttet bevilgning til kunder og kredittinstitusjoner.

Tabell 4: Engasjementer fordelt på geografiske områder (basert på kundens adresse)

Engasjementstype	Hedmark	Oslo	Oppland	Akershus	Øvrig	Utland	Sum
Brutto utlån	30 248	25 982	4 980	16 867	4 709	159	82 945
Ubenyttet kreditt	2 057	3 026	339	1 608	1 157	125	8 312
Garantier	340	500	56	226	57	0	1 179
Sum	32 645	29 508	5 374	18 701	5 924	284	92 436

Tabell 5: Engasjementer fordelt på kundegrupper

Engasjementstype	Utlån	Ubenyttet kreditt	Garantier	Sum
Lønnstagere (PM)	53 421	2 372	8	55 801
Offentlig forvaltning	193	227	30	450
Primærnæringer	4 428	657	17	5 101
Trebearbeidende industri	218	0	0	218
Annen industri	801	234	199	1 233
Bygg og anlegg	1 684	1 210	526	3 420
Kraft- og vannforsyning	407	27	1	435
Varehandel	1 332	287	33	1 653
Hotell og restaurantdrift	476	146	6	628
Eiendomsdrift	14 157	527	193	14 876
Forretningsmessig tjenesteyting	4 356	807	75	5 237
Transport og kommunikasjon	1 287	183	81	1 551
Øvrig næring	187	1 637	9	1 833
BM	29 524	5 941	1 171	36 636
Sum engasjement til kunder	82 945	8 313	1 179	92 437

Tabell 6: Gjenstående løpetid på engasjementer

	På forespørsel	Under 3 mnd	3–12 mnd	1–5 år	over 5 år	Totalt
Brutto utlån til kunder inkl opptjente renter	18 244	840	2 919	13 669	47 274	82 946
Ubenyttet bevilgning	8 194	35	54	21	9	8 313
Garantier	0	44	394	182	560	1 179
Totalengasjement	26 438	919	3 366	13 872	47 842	92 437

5.2.3.2 Nedskrivninger og tap på utlån og garantier

Individuell nedskrivning

Individuell nedskrivning for tap på enkeltengasjementer foretas når objektive bevis utløser et verdifall for konsernet. Individuell nedskrivning utgjør forskjellen mellom engasjementets bokførte verdi og nåverdien av neddiskontert kontantstrøm basert på effektiv rente på tidspunktet for førstegangsberegning av individuell nedskrivning. Nedskrivning innebærer at engasjementet gis høyeste risikoklasse (K).

Individuelle nedskrivninger reduserer engasjementenes regnskapsførte verdi i balansen, og periodens endringer i vurdert verdi resultatføres som tap på utlån og garantier.

Det å estimere kontantstrømmer er komplisert da hendelser frem i tid i stor grad er forbundet med usikkerhet. Det legges vekt på konkret tiltaksorientering og forsiktighet i verdistimering som grunnlag for realisasjon av pantesikkerheter. Basert på vesentlighetsvurderinger foretas oppdatering av kontantstrømmen minimum en gang i året.

Gruppenedskrivning

Gruppenedskrivning omfatter konsernets vurdering av grunnlaget for verdifall på grupper av utlån med tilnærmet like risikoegenskaper. Her inkluderes også utlån vurdert for individuell nedskrivning, men hvor objektive bevis for verdifall ikke er påvist. Følgelig vurderes alle utlån med unntak for de som har vært gjenstand for individuell nedskrivning. Konsernets modell for beregning av gruppevise nedskrivninger baserer seg på endringer i forventet tap som følge av utlånsporteføljens migrasjon, samt eventuelle tillegg ved større endringer i makroforutsetninger.

Gruppenedskrivninger reduserer engasjementenes regnskapsførte verdi i balansen, og periodens endringer i vurdert verdi resultatføres som tap på utlån og garantier.

Generelt

Banken foretar oppfølging av bedriftsmarkedsporføljen for identifisering av kredittrisiko og vurderer i den sammenheng hvorvidt individuell nedskrivning må foretas. Vesentlige og spesielt utsatte engasjementer gjennomgås halvårlig. Alle spesielt vurderte og identifiserte problemengasjementer innenfor bedriftsmarkedet er gjenstand for særskilt og intensivt tiltaksorientering og oppfølging. Oversikten vedlikeholdes månedlig.

Hele kredittporteføljen er gjenstand for vurdering ved mislighold eldre enn 64 dager som grunnlag for oversendelse til inkasso med tilhørende vurdering av grunnlaget for individuell nedskrivning.

Utlån og andre engasjementer hvor betalingsbetingelsene misligholdes blir klassifisert som misligholdte med mindre forholdet ansees å være av forbigående art. Klassifisering som misligholdt inntre senest 90 dager etter at mislighold er konstatert. Garantier er misligholdt når garantikreditor har gjort ansvar gjeldende overfor konsernet.

I tabell 7 fremkommer endringer i nedskrivninger på utlån og garantier i konsernets balanse samt nedskrivninger fordelt på kundegruppe. Tabell 8 viser tilsvarende for gruppevise nedskrivninger. Samlet utgjør nedskrivningene (tabell 8 og 9) 418 millioner kroner per 31.12.2016.

Tabell 7: Individuelle nedskrivninger

Individuelle nedskrivninger	Person-marked	Bedrifts-marked	Totalt
Individuelle nedskrivninger til dekning av tap på utlån, garantier, m.v. per 01.01.	39	107	147
Konstaterte tap i perioden på utlån, garantier m.v. hvor det tidligere er foretatt individuelle nedskrivninger	15	24	39
Tilbakeføring av tidligere års nedskrivninger	8	19	27
Økning i nedskrivninger på engasjementer hvor det tidligere er gjort individuelle nedskrivninger	3	6	9
Nedskrivninger på engasjementer hvor det tidligere år ikke er gjort individuelle nedskrivninger	19	35	54
Endring i utgående balanse grunnet oppkjøp B1OA	6	7	13
Individuelle nedskrivninger til dekning av tap på utlån og garantier per 31.12.	43	112	156

Tabell 8: Gruppenedskrivninger

Gruppenedskrivninger	Person-marked	Bedrifts-marked	Totalt
Gruppenedskrivninger for dekning av tap på utlån og garantier per 01.01.	34	86	120
Periodens gruppenedskrivning for dekning av tap på utlån og garantier	10	11	22
Endring i utgående balanse grunnet oppkjøp Bank 1 Oslo Akershus AS	36	84	120
Gruppenedskrivning for dekning av tap på utlån og garantier per 31.12.	80	181	262

Tabell 9: Individuelle nedskrivninger

Individuelle nedskrivninger fordelt på sektor og næring	2016
Lønnstakere o.l	41
Offentlig forvaltning	0
Primærnæringer	14
Trebearbeidende industri	1
Annen industri	27
Bygg og anlegg	11
Kraft- og vannforsyning	1
Varehandel	23
Hotell- og restaurantdrift	0
Eiendomsdrift	15
Forretningsmessig tjenesteyting	20
Transport og kommunikasjon	4
Totale individuelle nedskrivninger på utlån og garantier per 31.12.	156

Nedskrivninger, mislighold og resultatført tap etter kundegruppe

Tabell 10 viser utsatte engasjementer og tap fordelt etter sektorer. Første kolonne viser engasjementer med verdifall, definert som kundens totale engasjementer hvor det er foretatt individuelle nedskrivninger. Forfalte engasjement, definert som engasjement som er misligholdt ved

forfallstidspunktet, er vist i andre kolonne. Tredje kolonne viser individuelle og gruppevise nedskrivninger, mens siste kolonne viser resultatførte tap i 2016. Tabell 11 har samme informasjon som tabell 10, men sortert etter geografi. Tabell 12 viser sammensetningen av netto resultatførte tap for 2016 fordelt på personmarked og bedriftsmarked.

Tabell 10: Tap fordelt etter sektor

	Samlet engasjementsbeløp		Verdiendringer og nedskrivninger	Resultatførte verdiendringer i 2016
	Engasjement med verdifall	Forfalte engasjement		
Lønnstakere (PM)	49	144	41	20
Offentlig forvaltning	0	0	0	0
Primærnæringer	11	24	14	9
Trebearbeidende industri	4	0	1	0
Annen industri	68	6	27	13
Bygg og anlegg	14	10	11	2
Kraft- og vannforsyning	3	0	1	0
Varehandel	29	12	23	5
Hotell- og restaurantdrift	0	1	0	0
Eiendomsdrift	62	3	15	2
Forretningsmessig tjenesteyting	21	15	20	-2
Finansiell tjenesteyting	8	4	4	0
Transport og kommunikasjon	3	13	0	4
BM	223	88	115	33
Gruppevise nedskrivninger BM	0	0	182	11
Gruppevise nedskrivninger PM	0	0	80	11
Tap på utlån og garantier til kunder	272	233	418	75

Tabell 11: Kreditt- og forringelsesrisiko oppdelt etter geografi

Geografiske områder	Samlet engasjementsbeløp		Verdiendringer og nedskrivninger	Resultatførte verdiendringer i 2016
	Engasjement med verdifall	Forfalte engasjement		
Hedmark	152	116	92	19
Oppland	32	12	18	11
Akershus	15	46	10	6
Oslo	37	27	18	-4
Landet for øvrig	32	28	14	21
Utlandet	4	4	3	0
Sum	272	233	155	53
Gruppevise nedskrivninger			262	22
Sum	272	233	417	75

Tabell 12: Avstemming av resultatførte verdiendringer (tap) i perioden

Netto resultatført tap i 2016	PM	BM	Totalt
Periodens endring i individuelle nedskrivninger	-1	8	7
+ Periodens endring i gruppenedskrivninger	10	11	22
+ Konstaterte tap på engasjement som tidligere er nedskrevet	18	22	40
+ Konstaterte tap på engasjement som tidligere ikke er nedskrevet	26	12	38
- Inngang på tidligere nedskrevne utlån, garantier m.v.	-28	-5	-33
Sum tap på utlån, garantier m.v.	27	48	75

5.2.3.3 Kredittisiko og engasjementskategorier

Garantister

Konsernet har innvilget lån til offentlig eide selskap med garanti fra kommune eller fylkeskommune. Offentlige garantister som kommuner og fylkeskommuner vurderes å ha svært lav risiko for mislighold.

Engasjementer og bruk av ratingbyråer

Offisiell rating fra Standard & Poor's, Moody's og Fitch legges til grunn for aktuelle engasjementskategorier. Overføring og

tildeling av ratingvurderinger skjer i henhold til regler som følger av kapitalkravsforskriften § 7-3 til § 7-5.

Sikkerheter

Ved fastsettelse av forsvarlig verdigrunnlag legges sikkerhetens markedsverdi etter fradrag for fastsatt reduksjonsfaktor til grunn. Hovedtyper av pant er i all hovedsak pant i fast eiendom, fordringer, løsøre, landbruksløsøre, driftskreditt for landbruk, varelager, driftstilbehør og bankinnskudd. For garantister er hovedkategoriene forbrukerkausjon (privatpersoner), foretak, banker og det offentlige.

Tabell 13: Sikkerheter

Engasjementskategori	Engasjement	Herav sikret med pant i fast eiendom	Herav sikret totalt
Massemarked			
Massemarked eiendom ikke SMB	51 785	92 %	96 %
Massemarked eiendom SMB	4 120	100 %	100 %
Massemarked øvrig SMB	319	6 %	10 %
Massemarked øvrig ikke SMB	2 874	4 %	41 %
Sum	59 098	92 %	93 %

Engasjementskategori	Engasjement	Herav sikret med pant i fast eiendom	Herav sikret totalt
Foretak			
Foretak øvrige	1 332	19 %	83 %
Foretak spesialiserte - eiendom	15 198	74 %	77 %
Foretak spesialiserte - objektfinansiering	349	71 %	100 %
Foretak spesialiserte - prosjektfinansiering	161	86 %	87 %
Foretak SMB	6 508	55 %	80 %
Sum	23 548	66 %	79 %

Motpartsrisiko for derivater

Derivatene handles med motparter etter kredittvurdering og definerte rammer i henhold til finansstrategien. Derivater føres til virkelig verdi over resultatet.

Tabell 14: Derivatavtaler

Derivat	Nominell verdi	Brutto virkelig verdi	Engasjementsbeløp i hht Kapitalkravsforskriftens § 21
Valutarelaterte kontrakter	3 767	25	92
Renterelaterte kontrakter	21 036	554	689
Egenkapitalrelaterte kontrakter	0	0	0
Bruttoverdi før motregning	24 804	579	781
Motregning		242	287
Sum	24 804	337	493

5.3 Markedsrisiko

Markedsrisiko defineres som risikoen for tap som skyldes endringer i renter, aksje-/verdipapirkurser og valutakurser. Konsernets markedsrisiko oppstår i hovedsak fra investeringer i obligasjoner, sertifikater og aksjer, og som følge av aktiviteter som utføres for å understøtte driften, som innlån (funding) og rente- og valutahandel. I tillegg behandles verdiendringer i konsernets portefølje av fast eiendom som markedsrisiko. Det beregnes ikke kapitalkrav for markedsrisiko etter pilar 1.

Aksjer, andeler og andre egenkapitalinteresser er klassifisert i henhold til IAS 39 som enten finansielle eiendeler holdt for omsetning eller finansielle eiendeler tilgjengelig for salg. Egenkapitalinteresser klassifisert som tilgjengelig for salg måles til virkelig verdi basert på noterte priser eller ved bruk av ulike verdsettelsesmetoder. Urealisert gevinst og tap på egenkapitalinteresser tilgjengelig for salg innregnes i utvidet resultat etter IAS 1. Realisert gevinst og tap, utbytte, samt nedskrivninger resultatføres som inntekt fra andre finansielle investeringer.

Kjøpte sertifikater og obligasjoner vurderes til virkelig verdi over resultatet etter IAS 39. Endring i verdi fra inngående balanse resultatføres som inntekt fra andre finansielle investeringer.

Finansielle derivater er klassifisert til virkelig verdi over resultatet i henhold til IAS 39. Gevinst eller tap som oppstår ved endring i derivatets virkelige verdi resultatføres som inntekt fra andre finansielle investeringer. Kontrakter med urealiserte gevinster blir i balansen presentert som en eiendel og kontrakter med urealiserte tap som en forpliktelse.

Se for øvrig noter i bankens årsregnskap 2016 for mer detaljert beskrivelse av regnskapsmessig behandling av finansielle instrumenter.

5.3.1 Styring og kontroll

Markedsrisikoen styres, måles og overvåkes løpende med bakgrunn i rammer vedtatt av styret gjennom finansstrategien hvor rammer for eksponering i rentebærende instrumenter, aksjer og valuta fremgår. Finansstrategien revideres årlig.

5.3.1.1 Renterisiko

Renterisiko oppstår som følge av at rentebærende eiendeler og forpliktelser har ulik gjenstående rentebindingstid. Renterisikoen styres mot ønsket nivå gjennom rentebindingen på plasseringer og innlån, samt ved bruk av rentederivater. Den totale renterisiko kan splittes i fire elementer;

- Basisrisiko
- Rentekurverisiko
- Administrativ renterisiko
- Spreadrisiko

Basisrisiko er den verdiendring på konsernets eiendeler og gjeld som finner sted når hele rentekurven parallellforskyver seg.

Rentekurverisiko er risikoen for at rentekurven forskyver seg ulikt innenfor ulike løpetidsbånd ved en renteendring.

Administrativ renterisiko oppstår på grunn av den tid det tar før renteendring inntreffer i markedet til konsernet har justert vilkårene på innskudd og utlån med flytende rente. Finansavtaleloven krever som hovedregel minimum 6 ukers varslingsfrist ved renteøkning på utlån til kunder og 8 uker ved rentereduksjon på innskudd.

Spreadrisiko er risikoen for at markedets prising av de enkelte utstedere ikke endrer seg tilsvarende de underliggende referanserenter.

Formålet med konsernets styring av renterisiko er å sikre at konsernet til enhver tid har en kjent renterisikoeksponering og at denne er i samsvar med konsernets risikoprofil og gjeldende rammer på området. Styring av renterisikoen skal ta hensyn til alle elementer av renterisiko. Renterisikoen rapporteres til ledelsen månedlig og styret hvert kvartal.

5.3.1.2 Aksjerisiko

Aksjerisiko måles i forhold til eksponering i aksjer, andeler, eierkapitalbevis eller aksjefond. Styring og oppfølging av risikoområdet tar utgangspunkt i vedtatt ramme for eksponering i omløpsaksjer i tillegg til retningslinjer gitt i lover og forskrifter om tillatt total eksponering i alle typer aksjeposter, enten dette er omløpsaksjer, anleggsaksjer eller aksjer i selskap som vurderes som strategiske posisjoner.

5.3.1.3 Valutarisiko

Valutarisiko oppstår ved at konsernet har forskjeller mellom eiendeler og forpliktelser i den enkelte valuta. Valutarisiko måles ut fra samlet nettoposisjon i valuta og nettoposisjon i ulike valutsorter.

5.3.1.4 Derivater

I bankens treasuryvirksomhet inngås derivatavtaler i praksis utelukkende i forbindelse med handel av underliggende lån eller obligasjonsinvesteringer ut fra sikrings- eller risikostyringshensyn. Avtaler inngås kun med kredittgodkjente motparter. Treasury har ingen tradingportefølje av derivater. Bankens derivater består i all hovedsak av renteswapper, valutaswapper eller rente- og valutaswapper knyttet til sikring av låneopptak i annen valuta.

Bankens investeringscenter, med ansvar for kunderettet handel i aksjer og valuta, tar begrenset risiko i valuta- og rentederivater, herunder valutaterminavtaler m.m. i tilknytning til løpende kundebehandling og innenfor rammer gitt i finansstrategien.

Markedsrisikoen på derivatene blir håndtert, overvåket og kontrollert som en integrert del av porteføljenes markedsrisiko.

5.3.2 Rammer, overvåkning og rapportering

Plassering i rentebærende papirer styres av ramme for risikostyrt kapital, samt rammer for eksponering per bransje og per utsteder.

Treasury har ansvar for løpende kontroll av rammer, Risk Manager marked- og likviditetsrisiko er ansvarlig for månedlig oppfølging og rapportering av posisjoner i forhold til finansstrategiske rammer. Ved rammebrudd skal Risk

manager marked- og likviditetsrisiko umiddelbart rapportere oppover i organisasjonen.

Uavhengig rapportering fra risikostyringsavdelingen går til ledergruppen månedlig og til styret kvartalsvis.

5.3.3 Porteføljeinformasjon

Konsernets posisjoner i egenkapitalpapirer er vist i tabellen nedenfor.

Tabell 15: Posisjoner i egenkapitalpapirer

		2016
Aksjer og andeler (mill kroner)		
Utpekt til virkelig verdi over resultatet (FVO)		356
	Børsnoterte	0
	Unoterte	356
Tilgjengelig for salg (TFS)		391
	Børsnoterte	188
	Unoterte	203
Sum aksjer og andeler		746

Endringer i virkelig verdi for eiendeler klassifisert som tilgjengelig for salg (TFS) innregnes i utvidet resultat. Ved vesentlig eller lengre nedgang i den virkelige verdien av en TFS-eiendel, fjernes det kumulative tapet som er innregnet i utvidet resultat og innregnes i det ordinære resultatet. Hva som skal forstås med vesentlig eller langvarig verdiendring er et spørsmål om skjønn. Konsernet følger retningslinjer fra IFRIC (International Financial Reporting Interpretations Committee), anbefalinger fra revisjonsmiljøene og bransjenorm for å

vurdere dette spørsmålet. Vurderingen foretas på instrumentnivå og er operasjonalisert til å gjelde et verdiendring som verdsetter eiendelen til under 80 prosent av kostpris på balansedagen, eller at en markedspris lavere enn kostpris vedvarer mer enn tolv måneder. Ytterligere verdiendring på tidligere nedskrevne TFS-eiendeler kostnadsføres fortløpende. Oversikt over virkelig verdi, gevinster og tap fremgår av tabellen nedenfor.

Tabell 16: Oversikt over virkelig verdi, gevinster og tap

Type investering	Virkelig verdi	Realiserte gevinster eller tap pr.31.12.2016	Urealiserte gevinster eller tap pr.31.12.2016	Beløp fradrett i ren kjernekapital
Finansielle investeringer	27	0	6	0
Strategiske investeringer	267	13	158	0
Tilknyttede selskap og felleskontrollert virksomhet	3 618	0	0	-452
Sum	3 912	13	164	-452

Konsernets investeringer i obligasjoner og sertifikater er vist i tabellen nedenfor.

Tabell 17: Obligasjoner og sertifikater

Sertifikater og obligasjoner fordelt på undersektor	2016
Stat	
	Pålydende verdi 50
	Virkelig verdi 57
Annen offentlig utsteder	
	Pålydende verdi 2 347
	Virkelig verdi 2 356
Finansielle foretak	
	Pålydende verdi 7 198
	Virkelig verdi 7 246
Ikke-finansielle foretak	
	Pålydende verdi 117
	Virkelig verdi 118
Sum rentepapirer, pålydende verdi	9 713
Sum rentepapirer, virkelig verdi over resultatet	9 776

Renterisikoen for alle renteposisjoner kan uttrykkes ved å se på endringen i verdien på renteinstrumentene ved en parallell renteendring på 1 prosent. Tabellen nedenfor viser effekten av nevnte renteendring for ulike valuta, basisrisiko og rentekurverisiko. Det er her ikke tatt hensyn til administrativ renterisiko eller spreadrisiko.

Tabell 18: Renterisiko

Valuta	Renterisiko, 1% endring 2016
NOK	12
USD	0
JPY	0
EUR	0
CHF	0
Andre	0
Total renterisiko, effekt på resultat etter skatt og egenkapital	11
Basisrisikoen	Renterisiko, 1% endring 2016
Obligasjoner og sertifikater	-44
Fastrenteutlån til kunder	-115
Fastrenteinnskudd til kunder	18
Sertifikatlån	0
Obligasjonslån	293
Annen fastrentefinansiering og -plassering	3
Derivater	-145
Total renterisiko, effekt på resultat etter skatt og egenkapital	11
Rentekurverisikoen	Renterisiko, 1% endring 2016
0 - 1 mnd	1
1 - 3 mndr	9
3 - 6 mndr	0
6 - 12 mndr	8
1 - 3 år	0
3 - 5 år	-3
5 - 10 år	-4
Total renterisiko, effekt på resultat etter skatt og egenkapital	11

Tabellen nedenfor gir en oversikt over konsernets finansielle derivater fordelt på valuta og renteinstrumenter. Banken benytter derivater for å sikre seg mot volatilitet i rentepapirer og valutakurser som banken har underliggende eksponering mot.

Tabell 19: Finansielle derivater

Til virkelig verdi over resultatet	2016		
	Kontraktssum	Virkelig verdi	
Valutainstrumenter		Eiendeler	Forpliktelser
Valutaterminer	805	7	10
Valutabytteavtaler	2 076	19	7
Sum valutainstrumenter	2 881	26	18
Renteinstrumenter			
Rentebytteavtaler (inkl. rente- og valutaswap)	21 853	783	331
Andre rentekontrakter	50		
Sum renteinstrumenter	21 903	783	331
Andre derivater			
Garantiforpliktelse overfor Eksportfinans AS	20	2	0
Sum valuta- og renteinstrumenter			
Sum valutainstrumenter	2 881	26	18
Sum renteinstrumenter	21 903	783	331
Sum andre derivater	20	2	0
Sum	24 804	810	349

Tabellen nedenfor gir en oversikt over konsernets netto valutaeksponering. Valutarisikoen kvantifiseres og overvåkes kontinuerlig. Konsernet har både gjennom året og ved årets slutt en begrenset valutarisiko.

Tabell 20: Valutaeksponering

Netto valutaeksponering NOK	2016
GBP	2
USD	0
DKK	1
JPY	0
PLN	0
SEK	5
EUR	5
CHF	5
Andre	3
Sum	22

5.4 Operasjonell risiko

Operasjonell risiko er risikoen for tap som følge av utilstrekkelige eller sviktende interne prosesser eller systemer, menneskelige feil, eller eksterne hendelser. Operasjonell risiko omfatter også juridisk risiko, som er en risiko som ofte følger av problemstillinger omkring dokumentasjon og tolkning av kontrakter og varierende rettspraksis der konsernet driver virksomhet.

5.4.1 Styring og kontroll

Mens bankene bevisst tar markeds- og kredittrisiko, er operasjonell risiko en risikotype man i størst mulig grad ønsker å unngå. Den operasjonelle risikoen i konsernet skal karakteriseres ved få og små operasjonelle hendelser.

Den praktiske styringen av operasjonell risiko i konsernet baserer seg på følgende hovedaktiviteter:

5.4.1.1 Lederbekreftelsen

Alle ledere av forretnings- og støttefunksjoner har ansvar for den daglige risikostyringen, samt for å sikre at det foreligger en god internkontroll innenfor sitt ansvarsområde. Alle ledere skal rapportere status og utvikling i årlig lederbekreftelse, samt vurdere risikokultur som et element i analyser og kartlegginger for sine områder.

Lederbekreftelsen skal gi administrerende direktør og styret informasjon om risikostyringen er forsvarlig ivaretatt, herunder at rutiner, retningslinjer og lover/regler følges.

Lederbekreftelsen er en viktig del av konsernets systematiske arbeid med kvalitet. Selve lederbekreftelsen utarbeides av avdeling for risikostyring.

5.4.1.2 Tap og hendelser, og kundeklager

Konsernet skal være fokusert på og rigget for å avdekke og forstå risiko, og samtidig lære av uønskede hendelser. Operasjonelle tap og hendelser skal registreres i hendelsesdatabasen og følges opp i henhold til rutine for registrering og oppfølging av uønskede hendelser. Forbedringstiltak skal registreres i forbedringsdatabasen.

Tap og hendelser skal gjennomgås periodisk for å avdekke vesentlige eller systematiske feil, svakheter og forbedringsområder.

Alle medarbeidere i konsernet har et ansvar for å rapportere hendelser og kundeklager. Avdeling for risikostyring er ansvarlig for at disse blir registrert i hendelsesdatabasen i henhold til egne rutiner.

5.4.1.3 Kontinuerlig forbedring

Avdeling for risikostyring skal registrere og følge opp alle vesentlige forbedringsforslag basert på rapporter fra internrevisjon, innspill gitt i lederbekreftelsen, tiltak fra Finanstilsynet eller anbefalinger fra andre relevante instanser. Alle ledere med ansvar for å følge opp tiltak, skal jevnlig oppdatere fremdrift og aktuelle igangsatte aktiviteter i forbedringsdatabasen.

5.4.1.4 Risikoanalyser

Avdeling for risikostyring skal fasilitere risikoanalyser ut ifra en definert årsplan. Årsplanen skal gjennomgås årlig basert på avdelingens vurdering av iboende risiko.

Avdeling for risikostyring er videre ansvarlig for å legge til rette for at 1. linjen gjennomfører egne risikoanalyser, samt bistå med metodikk og verktøy.

5.4.2 Minimumskrav til ansvarlig kapital

Konsernet benytter sjablongmetoden for beregning av krav til ansvarlig kapital som skal dekke den operasjonelle risiko. Minimumskravet er beregnet i prosent av gjennomsnittlig inntekt for hvert forretningsområde siste tre år med følgende presentsatser; egenhandel og formidling 18 prosent, megling for massemarkeds kunder 12 prosent, banktjenester for massemarkeds kunder 12 prosent, banktjenester for bedriftskunder 15 prosent, betaling og oppgjørstjenester 18 prosent, tilknyttede tjenester 15 prosent og kapitalforvaltning 12 prosent. Inntektsposter som medtas i beregningsgrunnlaget følger § 42-1(3) i kapitalkravsforskriften.

Tabell 21: Minstekravet til ansvarlig kapital for operasjonell risiko

	Konsolidert	Sparebanken Hedmark	Bank 1 Oslo Akershus AS	SpareBank 1 Finans Østlandet AS
Beregningsgrunnlag	3 702	2 253	1 873	291
Kapitalkrav 8 %	296	180	150	23

5.5 Compliancerisiko

Compliancerisiko er risikoen for at konsernet pådrar seg offentlige sanksjoner, bøter, økonomisk tap eller svekket omdømme som følge av manglende etterlevelse av lover og forskrifter.

5.5.1 Styring og kontroll

Avdeling for risikostyring har det overordnede ansvaret for å koordinere compliancearbeidet. Konsernet har egen complianceansvarlig for verdipapirforetaket, som har ansvar for å kontrollere at virksomheten knyttet til ytelse av investeringstjenester drives i samsvar med regelverket for verdipapirhandel.

Konsernets ledelse er ansvarlig for implementering og etterlevelse av lover og forskrifter, mens den enkelte medarbeider er ansvarlig for den daglige, løpende etterlevelse.

Hendelser og brudd på complianceområdet blir på samme måte som for operasjonell risiko registrert og fulgt opp via konsernets hendelsesdatabase.

5.6 Likviditetsrisiko

Likviditetsrisiko er risikoen for at konsernet ikke er i stand til å innfri sine forpliktelser eller ikke evner å finansiere eiendeler, herunder ønsket vekst, uten vesentlige økte kostnader.

5.6.1 Styring og kontroll

Styringen av likviditetsrisiko tar utgangspunkt i risikobaserte styringsdokumenter på likviditetsområdet. Disse setter rammer for likviditetsrisiko gjennom rammer for netto likviditetsbehov i ulike tidsintervaller, krav til langsiktig finansiering, størrelsen på likviditetsreserven og lengden på den tidsperioden konsernet skal være uavhengig av ny finansiering fra penge- og kapitalmarkedet.

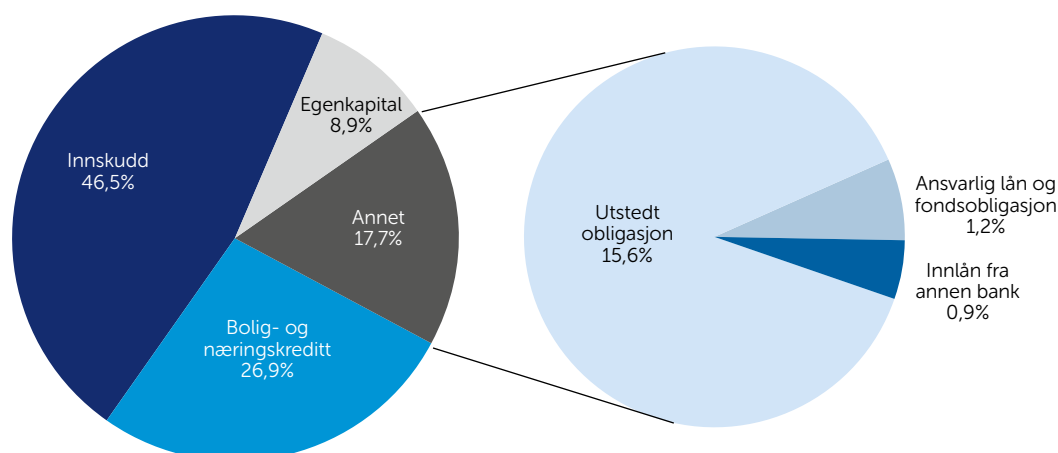
Styringsdokumentene vedtas av styret og revideres ved behov, minimum årlig. I tilknytning til styringsdokumentene er det etablert egen beredskapsplan for håndtering av likviditetssituasjonen i perioder med urolige finansmarkeder. Det benyttes stresstester som analyserer konsernets likviditetsmessige sårbarhet i perioder uten tilgang på ekstern funding (se nedenfor). Treasury har ansvaret for likviditetsstyringen, mens avdeling for risikostyring har ansvaret for overvåkingen og rapporteringen i henhold til vedtatte rammer.

5.6.2 Porteføljeinformasjon

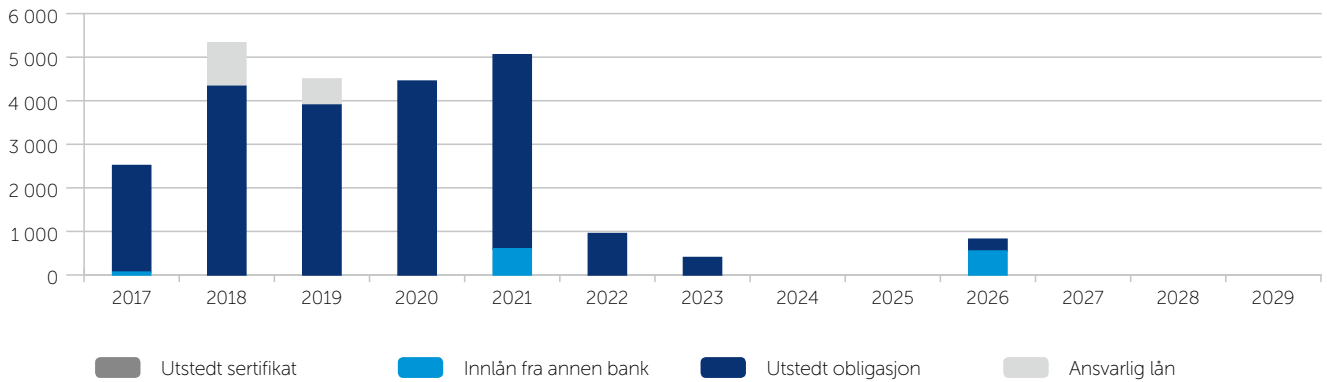
5.6.2.1 Diversifiserings- og forfallsinformasjon

Likviditetsrisikoen reduseres gjennom spredning av innlånene på ulike markeder, innlånskilder, instrumenter, løpetider og valuta. Total finansiering (eks. kundeinnskudd og egenkapital) var 60,5 milliarder kroner ved utgangen av 2016, hvorav 60 prosent er innlån via SpareBank 1 Boligkreditt og SpareBank 1 Næringskreditt mens de resterende 40 prosent er egne innlån. Av det totale innlånsvolumet på 60,5 milliarder kroner skal 2,5 milliarder kroner refinansieres i 2017. Snittløpetiden på konsernets finansiering er 3,1 år ved utløpet av 2016. Figuren nedenfor viser konsernets finansieringskilder ved utgangen av 2016.

Figur 15: Konsernets finansieringskilder

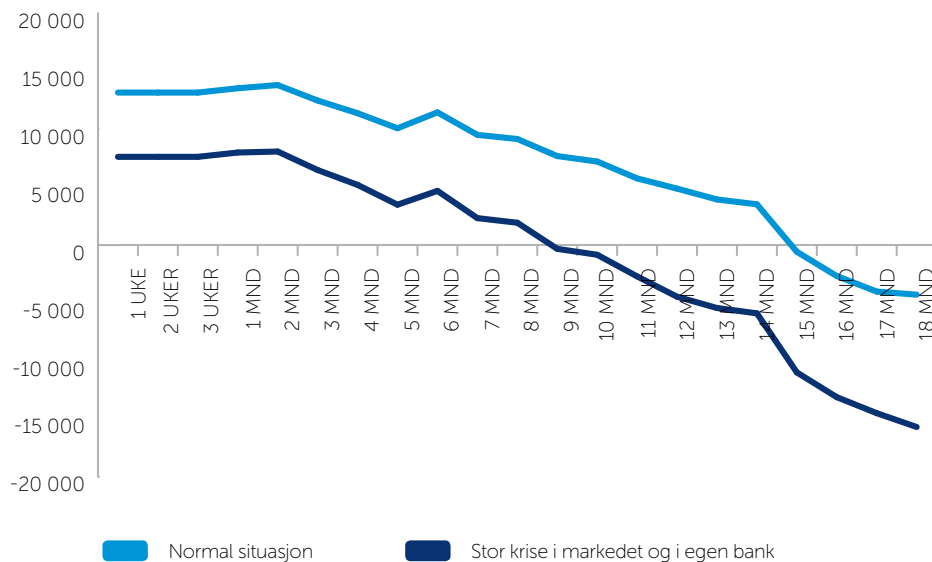
Figur 16: Innlånsporteføljens forfallstruktur

5.6.2.2 Likviditetsutvikling og stresstester

Likviditetsreserven inneholdt ved årsskiftet kontanter og låneadgang i Norges Bank, obligasjoner, tilrettelagte lån for salg til SpareBank 1 Boligkreditt og fond og børsnoterte aksjer, til sammen 14,6 milliarder kroner.

Figur 17: Resultat fra stresstester

Finansstrategien forutsetter at konsernet skal kunne opprettholde ordinær drift i 12 måneder uten tilførsel av ekstern likviditet ved ordinær drift. Per 31.12.2016 kunne konsernet fortsette driften i over 14 måneder ved ordinær drift. Strategien sier videre at konsernet skal kunne fortsette driften i 3 måneder i et scenario definert som stor krise i markedet og i egen bank. Per 31.12.2016 hadde konsernet nok likvider til å kunne fortsette driften i over 8 måneder i dette scenarioet.

5.6.2.3 Likviditetsindikatorer og LCR

Utviklingen de siste kvartalene i konsernets konsoliderte likviditetsindikatorer i henhold til Finanstilsynets definisjoner, samt LCR fremkommer av tabellen nedenfor.

Tabell 22: Likviditetsindikatorer

Idikator	31.12.2015	31.03.2016	30.06.2016	30.09.2016	31.12.2016
Likviditetsindikator I	115 %	114 %	113 %	112 %	112 %
Likviditetsindikator II	123 %	122 %	119 %	120 %	118 %
LCR	121 %	139 %	137 %	113 %	117 %

5.7 Eierrisiko

Eierrisiko er risikoen for at konsernet blir påført et negativt resultat fra eierposter i strategisk eide selskaper, eller at banken må tilføre ny egenkapital i strategisk eide selskaper, enten dette skyldes kraftig vekst eller for å sikre videre drift som følge av underskudd.

Sparebanken Hedmark har per utgangen av 2016 eierrisiko gjennom følgende eierposisjoner:

- SpareBank 1 Gruppen AS (eierandel 11,00 prosent)
- SpareBank 1 Boligkreditt AS (eierandel 10,04 prosent)
- SpareBank 1 Næringskreditt AS (eierandel 5,05 prosent)
- SpareBank 1 Kredittkort AS (eierandel 9,28 prosent)
- SpareBank 1 Mobilbetaling AS (eierandel 12,60 prosent)

5.7.1 Styring og kontroll

SpareBank 1-bankene driver alliansesamarbeidet gjennom det felles eide holdingselskapet SpareBank 1 Gruppen AS. SpareBank 1 Gruppen eies av Sparebanken Hedmark,

SpareBank 1 SR-Bank, SpareBank 1 Nord-Norge, SpareBank 1 SMN, Bank 1 Oslo Akershus AS, Samarbeidende Sparebanker AS, samt Landsorganisasjonen/fagforbund tilknyttet LO. SpareBank 1 Boligkreditt, SpareBank 1 Næringskreditt, SpareBank 1 Kredittkort, SpareBank 1 Markets og SpareBank 1 Mobilbetaling AS eies av alle bankene i SpareBank 1-alliansen, men unntak av SpareBank 1 Markets hvor SpareBank 1 SR-Bank ikke deltar.

I styret i SpareBank 1 Gruppen møter administrerende direktører fra eierbankene Sparebanken Hedmark, SpareBank 1 SR-Bank, SpareBank 1 Nord-Norge, SpareBank 1 SMN og Samarbeidende Sparebanker AS, samt LO som eiere av selskapet. På samme måte møter Sparebanken Hedmark sin CFO i styrene i SpareBank 1 Boligkreditt, SpareBank 1 Næringskreditt og SpareBank 1 Markets. Tilsvarende er Sparebanken Hedmark representert i styret i SpareBank 1 Kredittkort og SpareBank 1 Mobilbetaling.

6 Regulatorisk kapital

Ved utgangen av 2016 er konsernet underlagt et krav om ren kjernekapital på 11,5 prosent og et minstekrav til ansvarlig kapital på 15 prosent i pilar 1. I tillegg til dette kommer kravet til pilar 2-tillegg på 1,7 prosent, fastsatt av Finanstilsynet.

Hensikten med pilar 2-tillegget er å fange opp kapitalbehov knyttet til risikoer som ikke eller kun delvis dekkes av kapitalkravene i pilar 1.

6.1 Regulatorisk kapitaldekning

Tabell 23: Kapitaldekningsberegning

Beregningsgrunnlag, ansvarlig kapital og kapitaldekning per 31.12.2015				
Basel III 31.12.2016				Basel III 31.12.2016
SpareBank 1 Finans Østlandet AS	Bank 1 Oslo Akershus	Sparebanken Hedmark		Konsern
0	0	5 310	Eierandelskapital	5 310
0	653	520	Overkursfond	520
0	0	974	Utjevningsfond	974
0	0	3 313	Grunnfondskapital	3 313
0	0	33	Gavefond	33
0	0	134	Fond for urealiserte gevinster	134
0	0	0	Hybridkapital	400
0	0	148	Utbytte	148
850	457	0	Innbetalt aksjekapital	0
88	1 906	0	Annen egenkapital	1 228
0	0	0	Minoritetsinteresser	47
938	3 016	10 430	Sum balanseført egenkapital	12 106

Tabell fortsetter til høyre >>

>> fortsettelse tabell 23:

Beregningsgrunnlag, ansvarlig kapital og kapitaldekning per 31.12.2015

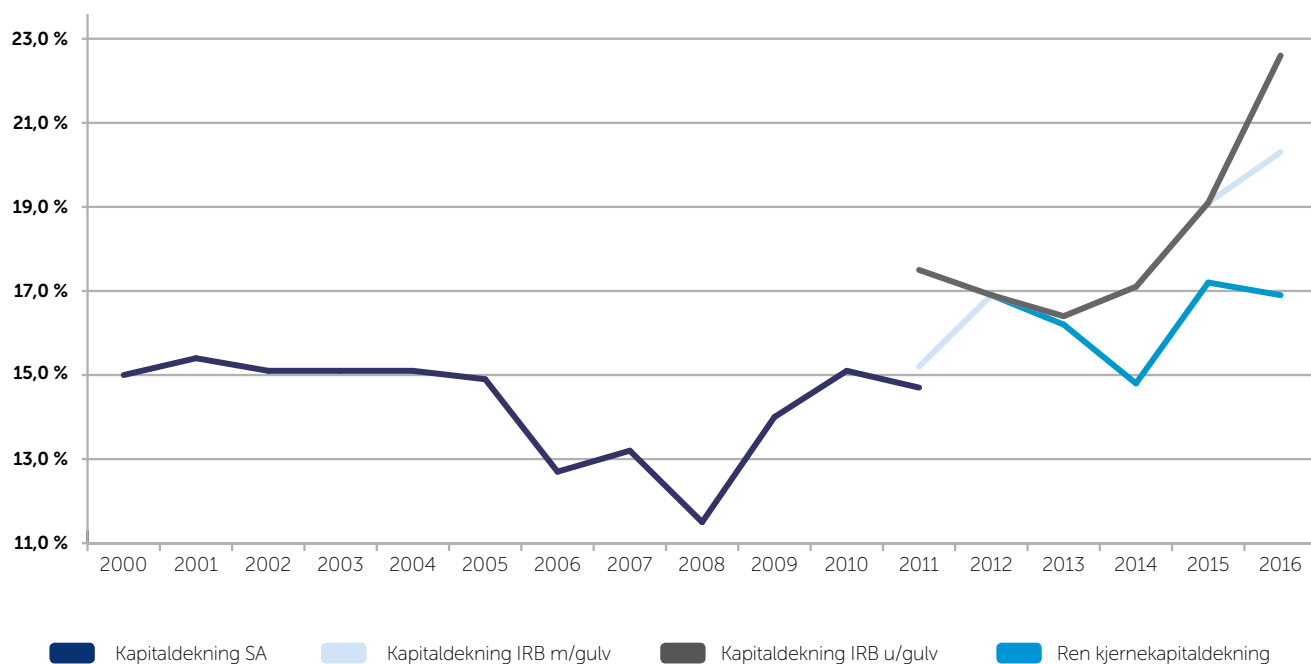
Basel III 31.12.2016				Basel III 31.12.2016
SpareBank 1 Finans Østlandet AS	Bank 1 Oslo Akershus	Sparebanken Hedmark		Konsern
Kjernekapital				
0	0	-160	Andel egenkapital ikke medtatt i kjernekapital	-604
0	334	0	Årsresultat fratrukket påregnelig skatt og utbytte (revisorbekreftet)	0
0	0	0	Minoritetsinteresser som kan medregnes i ren kjernekapital	36
0	0	43	Urealisert verdiendring som følge av redusert/økt verdi av gjeld	43
-10	-38	-90	Goodwill og andre immaterielle eiendeler	-371
0	-26	-117	Positiv verdi av justert forventet tap etter IRB-metoden	-205
0	-691	0	Fradrag for ikke-vesentlige investeringer i ren kjernekapital i andre finansinstitusjoner	0
0	-21	0	Fradrag for vesentlige investeringer i ren kjernekapital i andre finansinstitusjoner	-452
0	0	0	Justeringer i ren kjernekapital knyttet til regulatoriske filtre	10
0	-8	-10	Verdjusteringer som følge av kravene om forsvarlig verdsettelse (AVA)	-33
0	0	0	Overskytende fradrag i annen kjernekapital som gjøres i ren kjernekapital	0
0	8	0	Overgangsregler for ikke-vesentlige investeringer i ren kjernekapital i andre finansinstitusjoner	0
929	2 575	10 095	Sum ren kjernekapital	10 530
Annen kjernekapital				
0	400	0	Hybridkapital	619
0	-4	0	Fradrag for ikke-vesentlige investeringer i annen kjernekapital i andre finansinstitusjoner	0
0	-22	0	Fradrag for vesentlige investeringer i annen kjernekapital i andre finansinstitusjoner	0
0	0	0	Overskytende fradrag i tilleggskapital som gjøres i annen kjernekapital	0
0	0	0	Overskytende fradrag i annen kjernekapital som gjøres i ren kjernekapital	0
0	374	0	Sum annen kjernekapital	619
Tilleggskapital utover kjernekapital				
0	700	500	Tidsbegrenset ansvarlig kapital	1 524
0	-5	0	Fradrag for ikke-vesentlige investeringer i tilleggskapital i andre finansinstitusjoner	0
0	-145	0	Fradrag for vesentlige investeringer i tilleggskapital i andre finansinstitusjoner	-17
0	0	0	Overskytende fradrag i tilleggskapital som gjøres i annen kjernekapital	0
0	551	500	Sum tilleggskapital	1 507
929	3 500	10 595	Netto ansvarlig kapital	12 656
0	922	3 624	Engasjement med foretak SMB	4 546
0	3 838	6 791	Engasjement med spesialiserte foretak	10 628
0	235	532	Engasjement med øvrige foretak	768
0	101	847	Engasjement med massemarkeds SMB	1 104
0	6 036	5 997	Engasjement med massemarkeds personer	18 393
0	409	1 392	Engasjement med øvrig massemarked	1 834
0	1 752	0	Egenkapitalposisjoner	0
0	13 292	19 183	Beregningsgrunnlag IRB-vektet	37 273
5 499	1 473	10 505	Engasjementer beregnet etter standardmetoden	14 575
0	754	0	Egenkapitalposisjoner beregnet etter standardmetode	0
0	0	0	Markedsrisiko	0
0	12	162	Svekket kredittverdighet hos motpart (CVA-riisiko)	452
0	1 873	2 253	Operasjonell risiko	3 702
0	533	0	Basel I Gulv	6 263
5 499	17 937	32 104	Totalt beregningsgrunnlag	62 265
440	1 435	2 568	Kapitalkrav (8 %)	4 981
Bufferkrav				
137	448	803	Bevaringsbuffer (2,5 %)	1 557
82	269	482	Motsyklisk kapitalbuffer (1,5 % 2016 og 1 % i 2015)	934
165	538	963	Systemrisikobuffer (3 %)	1 868
385	1 256	2 247	Sum bufferkrav til ren kjernekapital (7 % i 2016, 6,5 % 2015)	4 359
296	512	6 403	Tilgjengelig ren kjernekapital (utover kapitalkrav 11,5 % i 2016, 11 % 2015)	3 370
Kapitaldekning				
16,9 %	14,4 %	31,4 %	Ren kjernekapitaldekning	16,9 %
16,9 %	16,4 %	31,4 %	Kjernekapitaldekning	17,9 %
16,9 %	19,5 %	33,0 %	Kapitaldekning	20,3 %

*SpareBank 1 Finans Østlandet AS rapporterer etter standardmetoden.

Tabell 24: Minimumskrav til ansvarlig kapital

	SpareBank 1 Finans Østlandet AS	Bank 1 Oslo Akershus AS	Sparebanken Hedmark	Konsolidert
Engasjementskategorier IRB				
Engasjement med foretak SMB	0	74	290	364
Engasjement med spesialiserte foretak	0	307	543	850
Engasjement med øvrige foretak	0	19	43	61
Engasjement med massemarked SMB	0	8	68	88
Engasjement med massemarked personer	0	483	480	1 471
Engasjement med øvrig massemarked	0	33	111	147
Egenkapitalposisjoner	0	140	0	0
Sum kapitalkrav IRB	0	1 063	1 535	2 982
Engasjementskategorier standardmetoden				
Stater	0	0	0	0
Lokale og regionale myndigheter	0	10	8	10
Institusjoner	0	23	167	85
Offentlig eide foretak	2	0	0	3
Foretak	97	23	27	136
Massemarkedsengasjementer	308	0	0	283
Engasjementer med pantessikkerhet i eiendom	0	2	1	2
Forfalte engasjement	4	0	0	5
Obligasjoner med fortrinnsrett	0	22	24	34
Andeler i verdipapirfond	0	6	0	0
Egenkapitalposisjoner	0	60	564	190
Øvrige engasjementer	6	32	49	70
Sum kapitalkrav standardmetoden	417	178	840	818
Kapitalkrav operasjonell risiko	23	150	180	296
Kapitalkrav CVA	0	1	13	36
Totalt kapitalkrav	440	329	2 568	3 014

Figur 18: Utvikling i kapitaldekning

6.2 Uvektet kjernekapitalandel (Leverage Ratio)

Uvektet kjernekapitalandel beregnes som bankens kjernekapital som en andel av bankens eksponeringsmål. Eksponeringsmålet defineres som summen av balanseførte eiendeler tillagt ikke-balanseførte trekkrettigheter, garantier og ubenyttede rammer.

Det er ingen krav til dette måltallet i dag, men det er foreslått at kjernekapitalen skal utgjøre en viss andel av institusjonenes eksponeringsmål. Etter Baselkomiteens anbefaling og EU-regler legges det opp til å innføre et kvantitativt krav til uvektet kapitalandel fra og med 1. januar 2018.

Tabell 25: Uvektet kjernekapitalandel

Sparebanken Hedmark konsern	31.12.2016
Kjernekapital	11 149
Kjernekapital etter overgangsregler	11 149
Eksponeringsmål	150 204
Eksponeringsmål etter overgangsregler	150 204
Uvektet kjernekapitaldekning	7,42 %
Uvektet kjernekapitaldekning etter overgangsregler	7,42 %

